

Zapošljavanje osoba sa invaliditetom

Međunarodni standardi

U poslednjih nekoliko decenija uvedeno je nekoliko značajnih međunarodnih instrumenata kojima se reguliše pravo na rad osoba sa invaliditetom. Među njima je i nekoliko MOR-ovih instrumenata kao što su Konvencija br. 159 o profesionalnoj rehabilitaciji i zapošljavanju (1983), Preporuka br. 168 (1983), i Pravilnik za rešavanje pitanja zapošljavanja i rada osoba sa invaliditetom (2001).

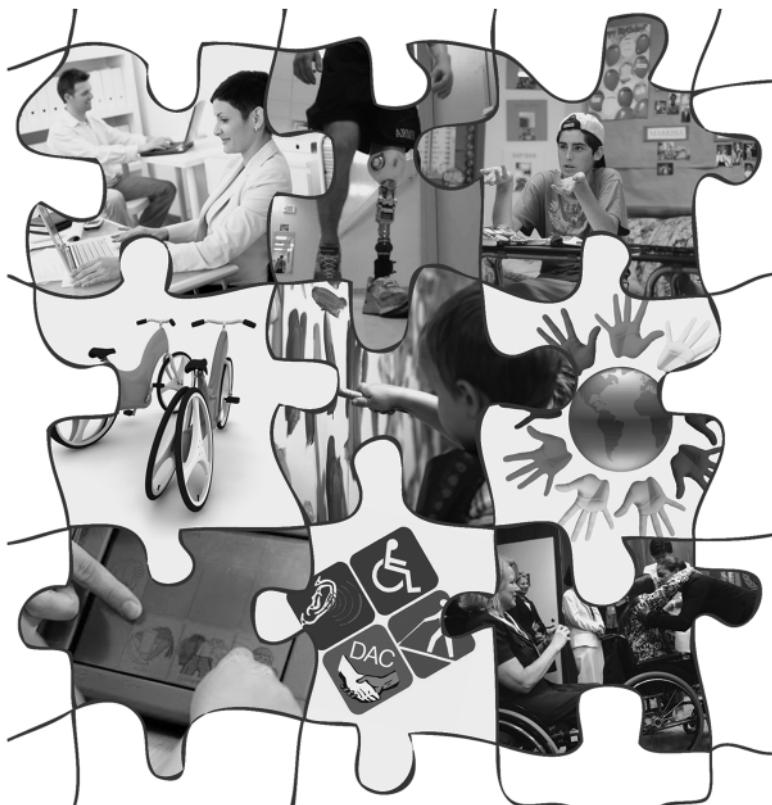
Drugi glavni međunarodni instrument je Konvencija Ujedinjenih nacija o pravima osoba sa invaliditetom, usvojena od strane Generalne skupštine UN u decembru 2006.

Ova brošura sadrži tekstove navedenih međunarodnih instrumenata koji mogu poslužiti kao okvir za akciju uklanjanja barijera za uključivanje i promociju zapošljavanja osoba sa invaliditetom.

Zapošljavanje osoba sa invaliditetom

Međunarodni standardi

Zapošljavanje osoba sa invaliditetom

Međunarodni standardi

Izdavač:
ALTERNATIVA
Beograd

Urednik:
Jelena Starčević

Materijal pripremile:

Grafički dizajn i priprema za štampu:
Aleksandar Popović

Štampa:
ALTERNATIVA
Beograd

Tiraž:
1000

Beograd,
2010.

U poslednjih nekoliko decenija uvedeno je nekoliko značajnih međunarodnih instrumenata kojima se reguliše pravo na rad osoba sa invaliditetom. Među njima je i nekoliko MOR-ovih instrumenata kao što su Konvencija broj 159 o profesionalnoj rehabilitaciji i zapošljavanju (1983), Preporuka br. 168 (1983), i Pravilnik za rešavanje pitanja zapošljavanja i rada osoba sa invaliditetom (2001).

Drugi glavni međunarodni instrument je Konvencija Ujedinjenih nacija o pravima osoba sa invaliditetom, usvojena od strane Generalne skupštine UN u decembru 2006.

Ova brošura sadrži tekstove navedenih međunarodnih instrumenata koji mogu poslužiti kao okvir za akciju uklanjanja barijera za uključivanje i promociju zapošljavanja osoba sa invaliditetom.

 Sadržaj

Pravilnik Međunarodne organizacije rada za rešavanje pitanja zapošljavanja i rada osoba sa invaliditetom	xx
▪ Predgovor	xx
1. Opšte odredbe	xx
1.1. Cilj	xx
1.2. Principi	xx
1.3. Primena	
1.4. Definicije	
2. Opšte dužnosti predstavnika poslodavaca i radnika, i odgovornosti nadležnih vlasti	xx
2.1. Opšte dužnosti poslodavaca	xx
2.2. Odgovornosti nadležnih organa vlasti	xx
2.3. Opšte dužnosti predstavnika radnika	xx
3. Okvir za rešavanje pitanja osoba sa invaliditetom na radnom mestu	xx
3.1. Razvijanje strategije rešavanja pitanja osoba sa invaliditetom na radnom mestu	xx
3.2. Komunikacija i podizanje svesti	xx
3.3. Procena efikasnosti	xx
4. Regрутovanje	xx
4.1. Priprema za regрутovanje	xx
4.2. Intervjuisanje i testiranje	xx
4.3. Orientacija zaposlenog prema poslu	xx
4.4. Radno iskustvo	xx
4.5. Probni rad i radna mesta sa podrškom	xx
4.6. Revizija napretka	xx
5. Unapređenje	xx
5.1. Razvoj karijere	xx
5.2. Mogućnosti za obuku, priručnici i kursevi sponzorisani od strane poslodavca	xx

5.3. Eksterna profesionalna rehabilitacija	xx
5.4. Revizija i procena	xx
6. Zadržavanje posla	xx
6.1. Politika u vezi sa stečenom invalidnošću	xx
6.2. Procena i rehabilitacija	xx
7. Prilagođavanja	xx
7.1. Pristupačnost	xx
7.2. Adaptacije	xx
7.3. Podsticajne mere i službe podrške	xx
8. Poverljivost informacija	xx
▪ Prilozi	xx
▫ Relevantne međunarodne inicijative za uređenje položaja osoba sa invaliditetom	xx
▫ Ostale srodne konvencije i preporuke Međunarodne organizacije rada	xx
▫ Primeri pravnih i političkih okvira u vezi sa osobama sa invaliditetom koje su usvojile pojedine države članice Međunarodne organizacije rada	xx

 Konvencija međunarodne organizacije rada
br. 159 o profesionalnoj rehabilitaciji i zapošljavanju osoba sa invaliditetom xx

 Preporuka međunarodne organizacije rada
br. 168 o profesionalnoj rehabilitaciji i zapošljavanju osoba sa invaliditetom xx

 Konvencija Ujedinjenih nacija o pravima osoba sa invaliditetom xx

Pravilnik Međunarodne organizacije rada za rešavanje pitanja zapošljavanja i rada osoba sa invaliditetom

Predgovor

Osobe sa invaliditetom ne predstavljaju homogenu grupu. Njihov invaliditet može biti fizički, senzorni, intelektualni ili mentalni. Mogu imati invaliditet od rođenja ili ga mogu stići u detinjstvu, tinejdžerskim godinama ili kasnije u životu, tokom daljeg školovanja ili zaposlenja. Invaliditet može na njihovu radnu sposobnost i učešće u društvu uticati u manjoj meri, a može imati i veliki uticaj, zahtevajući značajnu podršku i asistenciju.

Širom sveta, osobe sa invaliditetom učestvuju i daju svoj radni doprinos na svim nivoima. Ipak, usled postojanja mnogobrojnih barijera veliki broj njih koje bi žezele da rade nemaju tu mogućnost.

Među 386 miliona radno aktivnih osoba sa invaliditetom širom sveta¹ stopa nezaposlenosti daleko je viša od nezaposlenosti ostalih pojedinaca koji su radno aktivni,² pri čemu dostiže i do 80 procenata prijavljenih u pojedinim zemljama. Pošto je poznato da ekonomski rast može dovesti do povećanih mogućnosti zapošljavanja, ovaj Pravilnik ističe najbolje prakse, što poslodavcima omogućava da iskoriste veštine i potencijal osoba sa invaliditetom u okviru postojećih nacionalnih okolnosti.

Sve je očiglednije da osobe sa invaliditetom ne samo da značajno doprinose nacionalnoj ekonomiji, već i da njihovo zapošljavanje smanjuje troškove invalidskih beneficija i doprinosi ublažavanju siromaštva. Postoji jak poslovni argument za zapošljavanje osoba sa invaliditetom, s obzirom na to da su često veoma kvalifikovane za određeni posao. Poslodavci takođe mogu da budu na dobitku zahvaljujući i proširenju broja kvalifikovanih radnika kroz zadržavanje na poslu onih koji u međuvremenu postanu osobe sa invaliditetom, jer zadržavaju dragocene stručnjake obučene za određeni posao.

- 1 Svetska zdravstvena organizacija procenjuje da osobe sa invaliditetom čine 10 procenata svetske populacije, ili 610 miliona ljudi, od kojih je 386 miliona u dobu između 15 i 64 godina (*Ujedinjene nacije: izgledi svetske populacije*, 1998, Revizija, Njujork, 1999).
- 2 Prijavljena stopa nezaposlenosti varira između 13 procenata u Velikoj Britaniji, stope koja je dva puta veća među osobama sa invaliditetom – preko 18 procenata u Nemačkoj – do procenjenih 80 procenata i više u velikom broju zemalja u razvoju.

Veliki broj organizacija i njihovih mreža – uključujući i organizacije poslodavaca i radnika, i organizacije osoba sa invaliditetom – doprinosi podsticaju mogućnosti za zapošljavanje, zadržavanje posla i povratak na posao osoba sa invaliditetom. Mere koje su ove organizacije usvojile uključuju političke dokumente i odredbe savetodavnih službi i službi podrške.

Ovaj Pravilnik zamišljen je kao vodič za poslodavce – bilo da su u pitanju velika, srednja ili mala preduzeća, preduzeća u privatnom ili javnom sektoru, u zemljama u razvoju ili visokoindustrijalizovanim zemljama – za usvajanje pozitivne strategije rešavanja pitanja osoba sa invaliditetom na radnom mestu.

Dok je ovaj Pravilnik u principu upućen poslodavcima, ključnu ulogu u kreiranju podsticajnog pravnog okvira i okvira socijalne politike, kao i u obezbeđivanju podsticajnih mera za promovisanje mogućnosti za zapošljavanje osoba sa invaliditetom – imaju vlade pojedinih zemalja. Osim toga, za realizaciju Pravilnika takođe su važni i učešće i inicijativa osoba sa invaliditetom.

Sadržaj Pravilnika baziran je na principima na kojima su zasnovani međunarodni instrumenti i inicijative (navедени u prilozima 1 i 2), dizajnirani da promovišu bezbedno i zdravo zapošljavanje svih osoba sa invaliditetom. Ovaj Pravilnik nije pravno obavezujući instrument i nije sačinjen sa namerom da prevaziđe ili zameni nacionalni zakon, već da bude tumačen u kontekstu nacionalnih okolnosti i primenjivan u skladu sa nacionalnim zakonima i usvojenom praksom.

1. Opšte odredbe

1.1. Cilj

Cilj ovog Pravilnika je da obezbedi praktične smernice u vezi sa rešavanjem pitanja osoba sa invaliditetom na radnom mestu kako bi se:

- a. obezbidle jednakе mogućnosti na radnom mestu za osobe sa invaliditetom kao i za ostale,
- b. unapredili izgledi osoba sa invaliditetom za zapošljavanje kroz podsticanje regrutovanja, povratka na posao, zadržavanja posla i mogućnosti za napredovanje,
- c. promovisalo bezbedno, pristupačno i zdravo radno mesto,
- d. obezbedilo da se troškovi poslodavca u vezi sa invalidnošću među poslenima svedu na minimum – uključujući i zdravstvenu negu i osiguranje u pojedinim slučajevima,
- e. do maksimuma doveli doprinosi koje radnici sa invaliditetom mogu da pruže preduzeću u kojem rade.

1.2. Principi

Principi na kojima je zasnovan ovaj Pravilnik predstavljaju iste one na kojima su zasnovani i međunarodni standardi rada, uključujući i Konvenciju o profesionalnoj rehabilitaciji i zapošljavanju (osoba sa invaliditetom) iz 1983. (br. 159), i Preporuku (br. 168) iz 1983.

1.2.2. Praksa uspešnog rešavanja pitanja invalidnosti na radnom mestu zasnovana na dokazima, najboljoj praksi i iskustvima, radnicima sa invaliditetom omogućava da budu produktivni za preduzeće i da održavaju svoju dragocenu stručnost.

1.2.3. Pravilnik je zasnovan na ubeđenju da poslodavci imaju koristi od zapošljavanja osoba sa invaliditetom, koje mogu da daju značajan doprinos na svom radnom mestu, na poslovima koji odgovaraju njihovim veštinama i sposobnostima – ako se pitanja osoba sa invaliditetom rešavaju na adekvatan način. Takođe je zasnovan i na dokazima da su preduzeća na dobitku ako zadrže iskusne radnike koji su stekli invaliditet, kao i na ideji da se može ostvariti značajna ušteda u vezi sa zdravstvenim troškovima, isplatom osiguranja i gubitkom vremena, ako se primejni efikasna strategija rešavanja pitanja osoba sa invaliditetom na radnom mestu.

1.2.4. U skladu sa standardima Međunarodne organizacije rada, smatra se da specijalne pozitivne mere usmerene na jednake mogućnosti za osobe sa invaliditetom u odnosu na ostale, i njihov tretman na poslu, nisu diskriminatorski prema ostalim radnicima.

1.2.5. Praksa rešavanja pitanja osoba sa invaliditetom najefikasnija je kada je zasnovana na pozitivnoj saradnji vlada, organizacija poslodavaca, predstavnika radnika, organizacija radnika i organizacija osoba sa invaliditetom.

1.3. Primena

1.3.1. Namena donosilaca Pravilnika je da bude od koristi:

- i. različitim poslodavcima u privatnom i javnom sektoru, koji rade u gradskim i seoskim oblastima industrijalizovanih zemalja, zemalja u razvoju i zemalja u tranziciji;
- ii. organizacijama poslodavaca kao onima koji svojim članovima pružaju informacije, savetodavne i druge usluge, i koji se zalažu za mogućnosti zapošljavanja osoba sa invaliditetom;
- iii. organizacijama radnika u predstavljanju interesa radnika, uključujući i one sa invaliditetom, na radnom mestu i u procesima nacionalnih konsultacija i pregovora;
- iv. agencijama javnog sektora odgovornim za nacionalnu politiku koja se odnosi na promovisanje mogućnosti za zapošljavanja osoba sa invaliditetom i njihovu implementaciju;
- v. osobama sa invaliditetom, bez obzira na uzrok ili prirodu invaliditeta;

- vi. organizacijama osoba sa invaliditetom u promovisanju mogućnosti za zapošljavanje osoba sa invaliditetom; i
- vii. drugim radnicima na radnom mestu kroz prepoznavanje činjenice da bi i oni, u slučaju da postanu osobe sa invaliditetom, bez obzira na uzrok, našli na okruženje koje pruža podršku i tako zadržali svoj posao.

1.3.2. Odredbe Pravilnika trebalo bi uzeti u obzir kao bazične elemente za efikasno rešavanje pitanja osoba sa invaliditetom na radnom mestu. One bi poslodavcima mogle da pomognu da do maksimuma dovedu korist stecenu kroz zapošljavanje ili zadržavanje na radnom mestu radnika sa invaliditetom. Takođe bi mogle da doprinesu i obezbeđenju uslova u kojima bi radnici sa invaliditetom, u pravnom okviru koji određuje nacionalno zakonodavstvo, mogli da daju svoj dragoceni doprinos, da imaju jednake mogućnosti zapošljavanja i da izbegnu da budu predmet diskriminacije.

1.4. Definicije

Prilagođavanje

- Adaptacija posla, uključujući i prilagođavanje i modifikaciju mašina i opreme i/ili modifikaciju sadržaja posla, organizacije rada i adaptacije radnog okruženja, kako bi se obezbedio pristup radnom mestu i radno vreme koji omogućavaju zapošljavanje osoba sa invaliditetom.

Nadležni organ vlasti

- Ministar, vladino odeljenje ili drugi državni organ koji na osnovu svog autoriteta ima ovlašćenja da usvaja propise, naredbe ili druge instrukcije sa snagom zakona.

Rešavanje pitanja osoba sa invaliditetom

- Proces na radnom mestu kreiran da omogući zapošljavanje osoba sa invaliditetom kroz koordinirane napore usmerene na individualne potrebe, radno okruženje, potrebe preduzeća i pravne odgovornosti.

Osoba sa invaliditetom

- Pojedinac čiji su izgledi da obezbedi adekvatan posao, vrati se na njega, zadrži ga i napreduje na adekvatnom poslu znatno umanjeni kao posledica zakonski priznatog fizičkog, senzornog, intelektualnog ili mentalnog oštećenja.

Diskriminacija

- Svako pravljenje razlike, isključivanje ili favorizovanje po određenom osnovu, koje poništava ili oštećuje jednake mogućnosti ili tretman u zapošljavanju, odnosno na poslu. Opšti standardi koji određuju razlike na zabranjenoj osnovi čine diskriminaciju po zakonu. Specifični stav državne vlasti ili privatnog lica koji nejednako tretira osobe ili članove grupe po zabranjenom osnovu, čini diskriminaciju u praksi. Indirektna diskriminacija odnosi se na navodno neutralne situacije, propise ili

prakse, koji zapravo rezultiraju nejednakim tretmanom osoba sa određenim karakteristikama u odnosu na ostale. Pravljenje razlike ili favorizovanje koji eventualno proisteknu iz primene specijalnih mera zaštite i pomoći preduzetih da bi se zadovoljile određene potrebe osoba sa invaliditetom ne smatraju se diskriminatorskim.

Poslodavci

- Osoba ili organizacija koja zapošljava radnike po pisanim ili usmenim ugovorom o zapošljavanju koji uspostavlja određena prava i obaveze obeju strana, u skladu sa nacionalnim zakonom i praksom. Poslodavci mogu biti vlade, organi državne vlasti i privatne kompanije, kao i pojedinci.

Program za pomoć zaposlenima

- Program – kojim ili zajedno upravljaju poslodavac i organizacija radnika, ili samo poslodavac, ili samo organizacija radnika – koji nudi pomoć radnicima, a često i članovima njihovih porodica, u vezi sa rešavanjem problema koji prouzrokuju lične nesreće, a koji utiču ili vremenom mogu uticati na produktivnost njihovog rada.

Organizacija poslodavaca

- Organizacija čije članstvo čine individualni poslodavci, druga udruženja poslodavaca, ili jedni i drugi – formirana pre svega sa ciljem zaštite i promovisanja interesa svojih članova, i obezbeđivanja usluga u vezi sa njihovim zapošljavanjem.

Jednaka mogućnost

- Jednak pristup i jednakе mogućnosti za sve u vezi sa zapošljavanjem, profesionalnom rehabilitacijom i izborom određene profesije, bez diskriminacije, u skladu sa članom 4 Konvencije Međunarodne organizacije rada br. 159.

Oštećenje

- Svaki gubitak ili abnormalnost psihološke, fiziološke ili fizičke funkcije, uključujući i sisteme mentalne funkcije.

Međunarodni standardi rada

- Principi i norme koji važe u vezi sa svim pitanjima koja se tiču rada, a koje je usvojila tripartitna Međunarodna konferencija o radu (vlade, poslodavci i radnici). Ovi standardi imaju formu međunarodnih konvencija i preporuka o radu. Kroz ratifikaciju država članica, konvencije kreiraju pravnu obavezu da se njihove odredbe implementiraju u nacionalno zakonodavstvo. Preporuke su neobavezajući instrumenti kojima se daju smernice u oblasti politike, zakonodavstva i prakse.

Adaptacija posla

- Adaptacija posla znači redizajniranje oruđa, mašina, radnih stanica i radnog okruženja prema potrebama pojedinaca. Ona takođe može da obuhvati i prilagođavanje organizacije rada, radnog rasporeda, sekvenci u radu, kao i razlaganje radnih zadataka na bazične elemente.

Analiza posla

- Sačinjavanje detaljne liste dužnosti koje uključuje određeni posao i veština potrebnih da bi se on obavio. Time se pokazuje šta radnik mora da radi, kako mora da radi, zašto mora da radi i koje veštine mora da uključi u svoj rad. Analiza takođe može da uključi i podatke o oruđu koje se koristi i mašinama kojima se upravlja. Analiza posla obično predstavlja prvi korak u procesu pronalaženja posla.

Zadržavanje posla

- Ostajanje na radu kod istog poslodavca, na istim ili različitim dužnostima ili u istim uslovima zapošljavanja, uključujući i povratak posle određenog perioda plaćenog ili neplaćenog odsustva.

Uvođenje u glavne tokove

- Uključivanje osoba sa invaliditetom u zapošljavanje, obrazovanje, obuku, kao i u sve sektore društva.

Medicina rada

- Zdravstvene službe koje u osnovi imaju preventivnu funkciju i koje su odgovorne za savetovanje poslodavca, kao i radnika i njihovih predstavnika, u vezi sa potrebama za uspostavljanje i održavanje bezbednog i zdravog radnog okruženja – u cilju najboljeg mogućeg fizičkog i mentalnog zdravlja u vezi sa poslom. Medicina rada takođe pruža i savete o adaptaciji posla prema kapacitetima radnika u smislu njihovog fizičkog i mentalnog zdravlja.

Organizacije osoba sa invaliditetom

- Organizacije koje predstavljaju osobe sa invaliditetom i zalažu se za njihova prava. One mogu biti organizacije osoba sa invaliditetom ili organizacije za osobe sa invaliditetom.

Povratak na posao

- Proces kojim se radnik podržava da ponovo počne da radi nakon odsustva usled povrede ili bolesti.

Profesionalna rehabilitacija

- Proces (može da uključi i obuku ili reobuku) koji osobama sa invaliditetom omogućava da obezbede odgovarajuće radno mesto, zadrže ga i napreduju na njemu, pospešujući na taj način njihovu integraciju ili reintegraciju u društvo.

Radnički savet / Savet zaposlenih

- Savet radnika u okviru preduzeća sa kojim poslodavac sarađuje i sa kojim se konsultuje u vezi sa pitanjima značajnim za obe strane.

Radnik/zaposleni

- Svaka osoba koja radi za nadoknadu ili platu obavljačući određene usluge za poslodavca. Zapоšljavanje je regulisano pisanim ili usmenim ugovorom o radu, odnosno delu.

Predstavnici radnika

- Osobe priznate kao takve po nacionalnom zakonu ili praksi, u skladu sa Konvencijom o predstavnicima radnika iz 1971. (br. 135), bilo da su:
 - a. predstavnici sindikata, odnosno predstavnici koje su izglasali ili odabrali sindikat; ili
 - b. izabrani predstavnici, odnosno predstavnici koje su slobodno izabrali radnici preduzeća u skladu sa odredbama nacionalnih zakona, nacionalnih propisa ili kolektivnih ugovora – a čije funkcije ne uključuju aktivnosti priznate kao isključivo pravo sindikata u određenoj zemlji.

Radni uslovi

- Faktori koji određuju okolnosti u kojima radnik radi, a koji uključuju radne sate, organizaciju posla, sadržaj posla, socijalne službe i mere u cilju zaštite bezbednosti i zdravlja radnika na radu.

Radno okruženje

- Kancelarije i okolina, odnosno uslovi u kojima se posao odvija, kao i faktori u okruženju koji bi mogli da utiču na zdravlje radnika.

Radno mesto

- Svako mesto na kojem zaposleni treba da budu ili na koje treba da odu kako bi obavili svoj posao, a koje je pod direktnom ili indirektnom kontrolom poslodavca – na primer kancelarija, fabrika, plantaža, gradilište, brod, ili privatni objekat.

Radna stanica

- Deo kancelarije ili fabrike u kojem pojedinac radi, uključujući i radni sto ili radnu površinu koju koristi, stolicu, opremu i druge elemente.

Probni rad

- Radna aktivnost kojom se obezbeđuje radno iskustvo na određenom poslu ili kojom se testira podesnost radnika za taj posao.

2. Opšte dužnosti predstavnika poslodavaca i radnika, i odgovornosti nadležnih vlasti

2.1. Opšte dužnosti poslodavaca

2.1.1. Kako bi rešili pitanja osoba sa invaliditetom na radnom mestu, poslodavci bi trebalo da usvoje strategiju za rešavanje pitanja osoba sa invaliditetom kao integralni deo opšte politike zapošljavanja, i posebno kao deo strategije za razvoj ljudskih resursa. Ova strategija može biti povezana sa programima za pomoć zaposlenima, tamo gde postoje.

2.1.2. Strategija za rešavanje pitanja osoba sa invaliditetom trebalo bi da obuhvati mere za:

- a. regrutovanje osoba sa invaliditetom koje traže posao, uključujući i one

koje ranije nisu radile i one koje žele da se vrate na posao nakon perioda u kojem nisu radile;

- b. obezbeđenje jednakih mogućnosti za zaposlene sa invaliditetom; i
- c. zadržavanje posla od strane zaposlenih koji su stekli invaliditet.

2.1.3. Strategija za rešavanje pitanja osoba sa invaliditetom trebalo bi da se poveže sa politikom o promovisanju bezbednog i zdravog radnog mesta, uključujući i mere za profesionalnu bezbednost i zdravstvene mere, analizu rizika svake pojedine adaptacije ili prilagođavanja, ranu intervenciju i upućivanje na tretman i rehabilitaciju onih koji steknu invaliditet dok su zaposleni, kao i sistem mentorstva koji bi podstakao integraciju novih radnika.

2.1.4. Strategija bi trebalo da bude usklađena sa nacionalnom politikom i zakonodavstvom, i trebalo bi da inkorporira principe jednakih mogućnosti za sve i uvođenja osoba sa invaliditetom u glavne tokove društva, podržavajući relevantne Konvencije Međunarodne organizacije rada, a posebno Konvenciju br. 159.

2.1.5. Program bi trebalo da bude formulisan u saradnji sa predstavnicima radnika, kroz konsultacije sa zaposlenim osobama sa invaliditetom, sa medicinom rada (gde ovakve službe postoje), a gde je to moguće, i sa organizacijama osoba sa invaliditetom. Tokom razvoja programa, poslodavci mogu da imaju koristi i od konsultacija sa nadležnim državnim organima i ekspertskim agencijama sa specijalizovanim znanjem iz oblasti rešavanja pitanja osoba sa invaliditetom.

2.1.6. Strategija za rešavanje pitanja osoba sa invaliditetom u okviru radnog mesta trebalo bi da bude koordinirana kroz upotrebu postojećih reprezentativnih struktura, ili kroz nove reprezentativne strukture. Osoba ili osobe odgovorne za koordinaciju programa trebalo bi da prođu trening rešavanja pitanja osoba sa invalidnošću, ili da dobiju pristup kvalifikovanom osoblju.

2.1.7. Prilikom povezivanja osoba sa invaliditetom koje traže posao sa poslovima koji odgovaraju njihovim sposobnostima, radnom kapacitetu i interesima, poslodavci bi trebalo što više da sarađuju sa nadležnim službama za zapošljavanje.

2.1.8. Poslodavci bi trebalo da obezbede da osobe sa invaliditetom koje kod njih rade budu tretirane jednako kao i radnici bez invaliditeta, u smislu beneficija kao što su prevoz ili stanovanje.

2.1.9. Organizacije poslodavaca trebalo bi da među svojim članovima deluju kao propagatori mogućnosti zapošljavanja osoba sa invaliditetom i zadržavanja posla u slučaju onih koji steknu invaliditet u toku zaposlenosti. Ovo bi mogli da postignu, na primer, kroz pružanje praktičnih informacija i savetodavnih usluga, posebno malim kompanijama; zatim objavljujući prednosti rešavanja pitanja osoba sa invaliditetom na radnom mestu; podstičući partnerstva između poslodavaca u vezi sa pitanjima osoba sa invaliditetom; i podstičući strategije rešavanja pitanja osoba sa invaliditetom u procesima konsultacija na nacionalnom i međunarodnom nivou.

2.1.10. Kako bi promovisale uvođenje strategija rešavanja pitanja osoba sa invaliditetom na radnom mestu, organizacije osoba sa invaliditetom trebalo

bi da takvu strategiju uvedu i za sopstvene zaposlene, odnosno da ih implementiraju i u svoje organizacije.

2.2. Odgovornosti nadležnih organa vlasti

2.2.1. Nadležni organi vlasti trebalo bi da podrže usvajanje strategija rešavanja pitanja invalidnosti od strane poslodavaca, kao deo nacionalne politike za promovisanje mogućnosti zapošljavanja osoba sa invaliditetom u privatnom i javnom sektoru.

2.2.2. Nadležni organi vlasti trebalo bi da uključe pitanja osoba sa invaliditetom u opšti okvir ekonomskih i socijalnih propisa, uzimajući u obzir nacionalne okolnosti i praksu.

2.2.3. Nadležni organi vlasti trebalo bi periodično da sprovode reviziju svih pravila i propisa iz oblasti zapošljavanja, zadržavanja posla i povratka na posao u javnom i privatnom sektoru, kako bi osigurali odsustvo elemenata diskriminacije osoba sa invaliditetom u tim pravilima, odnosno propisima.

2.2.4. Nadležni organi vlasti trebalo bi da sprovode periodične revizije svojih sistema socijalne zaštite, uključujući i nadoknade zaposlenima, kako bi se obezbedila adekvatna podrška i kako bi se uklonile nepotrebne prepreke do kojih je nenamerno došlo na putu zapošljavanja osoba sa invaliditetom, zadržavanja posla ili povratka na otvoreno tržište rada i plaćeno zaposlenje.

2.2.5. Nadležni organi vlasti trebalo bi da podstiću poslodavce u rešavanju pitanja osoba sa invaliditetom na radnom mestu, kao i u regrutovanju osoba sa invaliditetom, zadržavanju posla ili vraćanju na posao – pomažući im da identifikuju radna mesta visokog kvaliteta, tehničke savetodavne službe, i rehabilitacione i druge službe podrške, kako javne, tako i privatne. Komiteti za bezbednost i zdravlje na terenu, programi pomoći zaposlenima, organi i tela nadležni za odnose u oblasti industrije i komiteti za jednakost mogu takođe biti predloženi u skladu sa nacionalnim okolnostima i nacionalnim zakonodavstvom.

2.2.6. Nadležni organi vlasti trebalo bi da obezbede visok kvalitet usluga različitih agencija potrebnih poslodavcima, kako bi ih pružale na koordinirani i pravovremeni način.

2.2.7. Nadležni organi vlasti trebalo bi da postave kriterijume kojima bi se odredilo šta je to razumno prilagođavanje osobama sa invaliditetom, u skladu sa nacionalnim zakonom i praksom.

2.2.8. Nadležni organi vlasti trebalo bi da učine dostupnim tehničku podršku, subvencije za plate i druge podsticajne mere za promovisanje ili obezbeđivanje mogućnosti zapošljavanja i zadržavanja posla za osobe sa invaliditetom, i da o njima informišu poslodavce.

2.2.9. Nadležni organi vlasti trebalo bi da teže uključivanju organizacija poslodavaca u pružanje saveta, kao i u saradnju sa službama za zapošljavanje

i ostalim relevantnim službama, kako bi postale adekvatne i efikasne. Takođe bi trebalo i da pozovu organizacije poslodavaca da učestvuju u kampanjama podizanja svesti u vezi sa osobama sa invaliditetom i njihovog zapošljavanja, ili da uzmu učešća u njihovom sponzorisanju.

2.2.10. Nadležni organi vlasti trebalo bi da omoguće kontakte između organizacija poslodavaca i organizacija radnika, kao i sa relevantnim stručnim agencijama, pružaocima usluga i organizacijama osoba sa invaliditetom, čiji bi cilj bio razmena informacija koje se tiču rešavanja pitanja osoba sa invaliditetom na radnom mestu, uključujući i:

- a. napredak tehnike i tehnologije za adaptaciju radnih mesta;
- b. sisteme pronalaženja radnog mesta i sticanja radnog iskustva za osebe sa invaliditetom;
- c. prilagođavanje sistema advertajzinga i intervjuisanja za regrutovanje i unapređivanje osoba sa invaliditetom;
- d. praksi u vezi sa etičkim pitanjima koja se odnose na otkrivanje informacija o radnicima sa invaliditetom i podizanje svesti o osobama sa invaliditetom.

2.2.11. Nadležni organi vlasti trebalo bi da nadgledaju i periodično procenjuju efikasnost svih podsticajnih mera ili tehničkih savetodavnih službi za zapošljavanje u vezi sa osobama sa invaliditetom, u promovisanju mogućnosti za zapošljavanje, zadržavanje posla i povratak na posao radnika sa invaliditetom.

2.2.12. Kako bi promovisali uvođenje strategija rešavanja pitanja osoba sa invaliditetom na radnom mestu, nadležni organi vlasti trebalo bi da uvedu i implementiraju takvu strategiju i za sopstvene zaposlene, čime bi postali uzorni poslodavci po pitanju regrutovanja osoba sa invaliditetom, jednakih mogućnosti za radnike sa invaliditetom, kao i mera za zadržavanje posla i povratak na posao ovih osoba.

2.2.13. Nadležni organi vlasti trebalo bi da razmotre mere za promovisanje zapošljavanja, zadržavanja posla i povratka na posao osoba sa invaliditetom, koje sadrže posebne akcije za žene sa invaliditetom.

2.3. Opšte dužnosti predstavnika radnika

2.3.1. Pri promovisanju politika jednakih mogućnosti za zapošljavanje radnika kako na nivou individualnih poslodavaca, tako i u okviru nacionalnih konsultantskih i pregovaračkih procesa, organizacije radnika trebalo bi da se aktivno zalažu za mogućnosti zapošljavanja i obuku osoba sa invaliditetom, uključujući i mere za zadržavanje posla i povratak na posao.

2.3.2. Organizacije radnika trebalo bi aktivno da podstiču radnike sa invaliditetom da se kao članovi pridruže njihovim organizacijama i da preuzmu liderske uloge.

2.3.3. Organizacije radnika trebalo bi aktivno da predstavljaju interes radnika sa invaliditetom pred rukovodstvom i u radnim savetima, pred komite-

tom za bezbednost ili drugim komitetima u vezi sa zapošljavanjem i radom, i da promovišu pozitivne akcije usmerene na podsticanje njihove inkluzije kada je u pitanju radno mesto, uključujući i podizanje svesti među menadžerima i osobljem, kao i svako potrebno prilagođavanje ili adaptaciju radnog mesta.

2.3.4. Organizacije radnika trebalo bi da senzibilisu svoje članove i za njih organizuju treninge o invalidnosti, kroz različite manifestacije podizanja svesti i publikacije sindikata o jednakosti osoba sa invaliditetom u odnosu na ostale.

2.3.5. Za promociju zdravog i bezbednog radnog mesta, organizacije radnika trebalo bi:

- a. da se zalažu za pridržavanje postojećih standarda o bezbednosti na radu, kao i zdravstvenih standarda, i za uvođenje rane intervencije i medicinskih procedura u skladu sa ovim Pravilnikom; i
- b. da učestvuju u programima informisanja o osobama sa invaliditetom i u programima za prevenciju koje nude poslodavac i/ili organizacije osoba sa invaliditetom, i da sarađuju sa njima na dobrobit radnika.

2.3.6. Kako bi promovisali uvođenje strategija za rešavanje pitanja osoba sa invaliditetom na radnom mestu, organizacije radnika trebalo bi da uvedu i implementiraju takvu strategiju za sopstvene zaposlene.

2.3.7. Organizacije radnika trebalo bi da podižu svest poslodavaca o specifičnim zakonima o radu, konvencijama i tehnološkoj podršci koja će osobama sa invaliditetom omogućiti pristup zapošljavanju.

2.3.8. Organizacije radnika trebalo bi da podstiču svoje članove da sarađuju sa programima za vraćanje na posao osoba sa invaliditetom koje razvija poslodavac, u skladu sa ovim Pravilnikom, kako bi se ostvario rani povratak na posao.

3. Okvir za rešavanje pitanja osoba sa invaliditetom na radnom mestu

3.1. Razvijanje strategije rešavanja pitanja osoba sa invaliditetom na radnom mestu

3.1.1. Poslodavci bi trebalo da na rešavanje pitanja osoba sa invaliditetom na radnom mestu gledaju kao na prioritet koji doprinosi poslovnom uspehu, i kao na integralni element strategije o razvoju ljudskih resursa na radnom mestu.

3.1.2. Strategija za rešavanje pitanja osoba sa invaliditetom trebalo bi da bude formulisana u skladu sa nacionalnim zakonodavstvom, politikom i praksom, uzimajući u obzir nacionalne institucije i organizacije iz ove oblasti.

3.1.3. Pri formulisanju strategije za rešavanje pitanja osoba sa invaliditetom na radnom mestu, poslodavci bi trebalo da sarađuju sa predstvincima radnika i da se konsultuju sa radnicima sa invaliditetom ili njihovim predstvincima.

3.1.4. Strategija koja se odnosi na radno mesto trebalo bi da bude usklađena sa strategijom razvoja ljudskih resursa, kako bi doprinose i sposobnosti svog osoblja, uključujući i zaposlene sa invaliditetom, mogla da dovede do maksimuma, i da podrži poštovanje standarda o bezbednosti na radu i zdravstvenih standarda, kao i one koji se odnose na rane medicinske intervencije i procedure u skladu sa principima ovog Pravilnika.

3.1.5. Strategija o rešavanju pitanja osoba sa invaliditetom mogla bi da razmotri i određene mere koje se odnose na radnike sa porodičnom odgovornošću prema osobi ili osobama sa invaliditetom.

3.1.6. Strategija za rešavanje pitanja osoba sa invaliditetom na radnom mestu trebalo bi da obuhvati konsultacije sa službama za zapošljavanje ili drugim specijalizovanim agencijama, gde je to neophodno, kako bi se obezbeđilo da pojedinac sa invaliditetom nađe odgovarajući posao u smislu sposobnosti, radne sposobnosti i interesa – kao što je najčešće i slučaj u procedurama regrutovanja.

3.2. Komunikacija i podizanje svesti

3.2.1. Na strategiju o rešavanju pitanja osoba sa invaliditetom na radnom mestu trebalo bi skrenuti pažnju svim zaposlenima, lako razumljivim rečnicom, u saradnji sa predstvincima radnika.

3.2.2. Kako bi efikasnost radnika sa invaliditetom bila što veća, svim zaposlenima trebalo bi obezbediti opšte informacije o osobama sa invaliditetom na radnom mestu, zajedno sa specifičnim informacijama o strategiji preduzeća i o svakoj adaptaciji koja će možda biti potrebna u radnom okruženju, radnoj stanicici i radnim rasporedima. Ovo može da bude deo opšteg treninga o zapošljavanju za supervizore i osoblje, ili deo sesije o podizanju svesti o osobama sa invaliditetom. Osim toga, trebalo bi dati mogućnost svim zaposlenima da postave eventualna pitanja o radu sa kolegom sa invaliditetom.

3.2.3. Ako je neophodno, pri planiranju ovih informacija i sesija o podizanju svesti na radnom mestu trebalo bi zatražiti učešće specijalizovanih agencija, među kojima mogu biti i organizacije osoba sa invaliditetom.

3.2.4. Poslodavci bi, uključujući i starije menadžere, trebalo da pokažu svoju predanost strategiji rešavanja pitanja osoba sa invaliditetom kroz mere koje smatraju adekvatnim, a tiču se regrutovanja osoba sa invaliditetom i za-državanja zaposlenih koji steknu invaliditet u toku zaposlenosti.

3.2.5. Poslodavci, organizacije poslodavaca, organizacije radnika, nadležne vlasti i organizacije osoba sa invaliditetom trebalo bi da razmotre zajedničko objavljivanje strategija u vezi sa pitanjima osoba sa invaliditetom i informacija o implementaciji ovih politika.

3.2.6. Poslodavci bi trebalo da informišu svoje poslovne partnere i snabdevače o strategijama rešavanja pitanja osoba sa invaliditetom u cilju podsticanja dobre prakse.

3.2.7. Pri promovisanju strategija rešavanja pitanja osoba sa invaliditetom na radnom mestu, grupe poslodavaca i organizacije poslodavaca trebalo bi da razmotre organizovanje razmene informacija i treninga o ovoj temi sa relevantnim agencijama javnog sektora, eksperckim agencijama i drugim preduzećima.

3.3. Procena efikasnosti

3.3.1. Poslodavci bi redovno trebalo da vrše procene efikasnosti svoje strategije rešavanja pitanja osoba sa invaliditetom na radnom mestu, i da je unapređuju gde je to potrebno.

3.3.2. Predstavnici radnika na radnom mestu trebalo bi da imaju pristup proceni i da učestvuju u njoj.

3.3.3. Nadležne vlasti mogu od poslodavaca zatražiti relevantne informacije kako bi procenile efikasnost svoje podrške ovim programima, ako je pružaju.

3.3.4. Sve informacije koje se tiču rešavanja pitanja ovim programima trebalo bi da budu date anonimno, a poverljivost zaštićena pre distribucije.

4. Regrutovanje

4.1. Priprema za regrutovanje

4.1.1. U procesu regrutovanja trebalo bi pre svega poštovati princip nediskriminacije, kako bi se obezbedili maksimalna dobit za poslodavca i jednakе mogućnosti za kandidate sa invaliditetom i bez invaliditeta. Poslodavci mogu da, na primer, u svoje procedure regrutovanja i reklamiranja posla uključe zvaničnu izjavu o podršci jednakim mogućnostima; da koriste logo koji označava da je takva politika na snazi u okviru preduzeća; da posebno pozovu osobe sa invaliditetom da konkurišu; ili da izjave kako će prijave kandidata za posao biti razmatrane isključivo na osnovu njihovih sposobnosti.

4.1.2. Poslodavci bi trebalo da obezbede uslove u kojima će proces regrutovanja privući najveći mogući broj kvalifikovanih osoba sa invaliditetom. Ovo bi se moglo ostvariti, na primer, kroz konsultacije poslodavaca sa službom zapošljavanja za osobe sa invaliditetom, ili drugih specijalizovanih agencija, obezbedivši da se informacije o upražnjenim radnim mestima objavljuju u formatu pristupačnom osobama sa različitim vrstama invaliditeta – u štampi, na radiju, na Internetu – kao i da materijali u vezi sa prijavljivanjem za posao budu objavljeni u različitim formatima.

4.1.3. Tamo gde se poslodavci oslanjaju na agencije za rukovođenje regrutovanjem, nadležne vlasti bi mogle da sarađuju sa organizacijama poslodavaca, relevantnim organizacijama osoba sa invaliditetom i asocijacijama za advertajzing – kako bi u advertajzingu razvili praksu privlačenja osoba sa invaliditetom koje traže posao da podnesu svoje prijave.

4.1.4. Nadležni organi vlasti trebalo bi da poslodavcima pruže pomoć, omogućavajući regrutovanje osoba sa invaliditetom kroz korišćenje efikasnih službi za nalaženje posla. Oni bi takođe trebalo da im pomognu i u vezi sa nabavkom tehničke opreme, u vidu određenih subvencija za plate, i kroz druge prikladne podsticajne mere.

4.1.5. Organizacije poslodavaca i radnika, i nadležni organi vlasti, gde je to prikladno, mogu da pripreme smernice za pomoć pri zapošljavanju osoba sa invaliditetom u određenim gradskim i seoskim oblastima. Ove smernice trebalo bi da reflektuju nacionalne i sektorske okolnosti.

4.1.6. Organizacije poslodavaca mogle bi da podrže regrutovanje radnika sa invaliditetom radeći sa agencijama za pružanje usluga, službama zapošljavanja i organizacijama osoba sa invaliditetom, kako bi obezbedile da usluge koje pružaju zadovolje potrebe poslodavaca.

4.1.7. Pri razmatranju kandidata sa invaliditetom za određeni posao, poslodavac bi trebalo da bude otvoren za prilagođavanje, ako je to potrebno, na radnom mestu, u radnoj stanici i u vezi sa radnim uslovima – kako bi se sposobnost kandidata za obavljanje posla dovela do maksimuma. Savet i smernice u vezi sa odgovarajućim prilagođavanjima mogu se dobiti od službi zapošljavanja ili specijalizovanih agencija, uključujući i organizacije osoba sa invaliditetom ili organizacije za osobe sa invaliditetom. Prilagođavanja, gde su potrebna, trebalo bi planirati u konsultacijama sa radnicima sa invaliditetom i bez invaliditeta, i trebalo bi ih sprovesti uz saglasnost predstavnika radnika i radnika sa invaliditetom, ili radnika kojih se ova prilagođavanja tiču (pogledati takođe i tačku 7).

4.2. Intervjuisanje i testiranje

4.2.1. Testove u vezi sa procesom zapošljavanja i kriterijume za selekciju kandidata trebalo bi fokusirati na specifične veštine, znanja i sposobnosti koji se smatraju osnovom za funkcionisanje upražnjenog radnog mesta. Selekciju testova trebalo bi sprovesti sa posebnom pažnjom, kako bi bili u formatu pristupačnom osobama sa invaliditetom koje se prijavljuju za posao. Slično tome, kriterijume za selekciju trebalo bi pažljivo pregledati kako ne bi nenačineno isključili osobe sa invaliditetom.

4.2.2. Članovima panel intervjuja u privatnom i javnom sektoru trebalo bi obezbediti smernice u vezi sa razgovorom i procesom selekcije osoba sa invaliditetom.

4.2.3. Poslodavci bi trebalo da razmotre načine na koje će kandidatima sa invaliditetom omogućiti da učestvuju u konkursu i obavljaju razgovore na jednakoj osnovi sa ostalim kandidatima, tako što će, na primer, dozvoliti prisustvo prevodioca za znakovni jezik ili zastupnika.

4.2.4. Pri upućivanju poziva za razgovor, poslodavci mogu da ohrabre kandidate da unapred izraze svaku svoju specifičnu potrebu u vezi sa posлом, ili

im je eventualno potrebno određeno prilagođavanje kako bi mogli da učestvuju u razgovoru.

4.2.5. Prilagođavanja u procesu regrutovanja, kako bi se uzele u obzir različite potrebe osoba sa invaliditetom koje traže posao, i razloge takvog prilagođavanja – trebalo bi objasniti kako kandidatima sa invaliditetom, tako i poslodavcima.

4.3. Orijentacija zaposlenog prema poslu

4.3.1. Poslodavci bi – prema kompaniji ili službi, radnom okruženju i poslu – trebalo da usmere svakog tek zaposlenog radnika sa invaliditetom, na isti način kao i radnika bez invaliditeta.

4.3.2. Poslodavci bi trebalo da obezbede uslove da informacije ključne za posao i radno mesto, kao što su instrukcije u vezi sa poslom, radni priručnici, informacije o pravilima za osoblje, žalbenim procedurama ili zdravstvenim i bezbednosnim procedurama, budu prenete zaposlenima sa invaliditetom u formatu koji im garantuje potpunu informisanost.

4.3.3. Pri ponudi posla kandidatu sa invaliditetom, poslodavac bi trebalo da ukaže na svako prilagođavanje radnog okruženja, radne stanice, radnog rasporeda ili treninga koji su predloženi u vezi sa invaliditetom, i da se o toj temi dalje konsultuje sa kandidatom. Tom prilikom bi takođe trebalo porazgovarati i o svakoj specijalnoj obuci u vezi sa poslom ili potrebnoj ličnoj podršći.

4.3.4. O svakoj većoj sprovedenoj ili planiranoj adaptaciji trebalo bi se konsultovati sa predstavnicima radnika i saradnicima, kako bi se uzele u obzir specifične potrebe zaposlenog sa invaliditetom.

4.3.5. Poslodavci bi trebalo da sarađuju sa nadležnim vlastima ili drugim relevantnim agencijama u cilju omogućavanja kurseva za rukovodstvo, supervizore ili kolege koji žele da nauče alternativne tehnike komunikacije, kako bi bolje komunicirali sa kolegama koje imaju teškoće u govoru, slušu, ili razumevanju verbalnog jezika.

4.3.6. Usluge potrebne nakon zapošljavanja osobe sa invaliditetom mogu takođe biti važne kako bi se obezbedilo da svi problemi koji se eventualno u međuvremenu pojave budu brzo identifikovani i rešeni. U ovom kontekstu, poslodavci i zaposleni sa invaliditetom mogu imati koristi od daljeg kontakta sa službama zapošljavanja i sa drugim relevantnim agencijama. Poslodavci bi trebalo da se konsultuju sa ovim službama i agencijama, ako je neophodno i direktno, i omoguće radnicima sa invaliditetom da takođe održavaju kontakt – u cilju promovisanja njihove zadovoljavajuće integracije na radnom mestu.

4.4. Radno iskustvo

4.4.1. Tamo gde poslodavci nisu direktno u poziciji da zaposle radnika sa invaliditetom, mogu razmotriti pružanje mogućnosti za sticanje radnog iskustva za

osobe sa invaliditetom koje traže posao, kako bi im omogućili da steknu veštine, znanja i radni stav neophodan za obavljanje određenih poslova na radnom mestu. Takvo iskustvo zasnovano na radnom mestu može doprineti da veštine onih koji traže posao postanu relevantnije u smislu zahteva poslodavaca, a takođe pruža i mogućnost poslodavcu da proceni sposobnosti i kapacitete radnika sa invaliditetom i da možda razmotri njegovo zapošljavanje kada se završi period obuke.

4.4.2. Tamo gde obezbede radno iskustvo, poslodavci mogu da odrede supervizora ili starijeg radnika da pomogne osobi sa invaliditetom. Kao alternativa, usluge trenera na poslu mogu se obezrediti preko službe zapošljavanja.

4.5. Probni rad i radna mesta sa podrškom

4.5.1. Nadležni organi vlasti trebalo bi da osobama sa invaliditetom omoguće radno iskustvo, probni rad i zaposlenje sa podrškom – pružajući poslodavcima i osobama sa invaliditetom, gde je to potrebno, tehničke savete, i informišući ih o podsticajnim merama koje im stoje na raspolaganju kao subvencije za sve vrste troškova u vezi sa poslom, kao što su troškovi za plate ili za adaptacije kancelarija, oruđa ili opreme.

4.5.2. Kao alternativa direktnom regrutovanju, odnosno pružanju mogućnosti za radno iskustvo, poslodavci takođe mogu da razmotre i probni rad za osobu sa invaliditetom ili zapošljavanje na radnom mestu sa podrškom, u skladu sa nacionalnim zakonom i praksom. Što se tiče radnog iskustva, ono će poslodavcu pružiti mogućnost da proceni sposobnost i kapacitet osobe sa invaliditetom. U nekim slučajevima, može uslediti i regrutovanje; čak ako i ne dođe do njega, probni rad ili zapošljavanje na radnom mestu sa podrškom obezbediće osobama sa invaliditetom koje traže posao dragoceno radno iskustvo koje će povećati njihovu kasniju mogućnost zapošljavanja.

4.5.3. U slučaju zapošljavanja sa podrškom, nadležni organi vlasti mogli bi da obezbede usluge trenera za posao, kao i kasnije na radnom mestu – bilo direktno kroz javne službe zapošljavanja, bilo kroz druge specijalizovane agencije.

4.5.4. Nakon završetka probnog rada, nadležni organi vlasti ili druge specijalizovane agencije mogu nastaviti da sa poslodavcem procenjuju uspešnost probnog rada i da naprave druge aranžmane, ako je to neophodno. Ti aranžmani mogu obuhvatiti prebacivanje osobe sa invaliditetom na probnom radu na drugi posao u okviru kompanije ili na neko drugo mesto, ili organizaciju dodatne obuke odnosno druge podrške za nju.

4.6. Revizija napretka

4.6.1. Poslodavci bi trebalo da vrše reviziju procesa regrutovanja, kako bi obezbedili pristupačnost osobama sa različitim vrstama invaliditeta.

4.6.2. Nadležni organi vlasti trebalo bi da sprovode redovne revizije efikasno-

sti mera, kako bi podsticali mogućnosti za zapošljavanje osoba sa invaliditetom, kao i da preduzimaju korake u cilju unapređenja efikasnosti ovih mera, gde je to neophodno. Ove revizije trebalo bi sprovoditi konsultujući se sa predstavnicima poslodavaca i radnika, kao i sa predstavnicima osoba sa invaliditetom.

5. Unapređenje

5.1. Razvoj karijere

5.1.1. Radnicima sa invaliditeom trebalo bi obezbediti jednakе mogućnosti na radnom mestu kao i ostalim radnicima, kako bi stekli veštine i iskustvo neophodno za napredak u karijeri.

5.1.2. Informacije o razvoju karijere i mogućnostima za unapređenje trebalo bi da budu na raspolaganju i objavljene u formatima pristupačnim radnicima sa različitim vrstama invaliditeta u preduzeću. Posebnu pažnju trebalo bi posvetiti pristupačnosti, tamo gde se takve informacije pružaju elektronskim putem.

5.1.3. Radnike sa invaliditetom trebalo bi podsticati da se prijavljuju za unapređenja, posebno kada se stiče utisak da oklevaju da to učine zbog oštećenja ili drugih prepreka koje se javljaju kao posledica invalidnosti, ili uočenih prepreka u radnom okruženju.

5.1.4. Pri uzimanju u razmatranje radnika za unapređenje, poslodavci bi trebalo da uzmu u obzir njihovo prethodno iskustvo, ako ga imaju, zatim kompetentnost, trenutni učinak i sposobnosti – pored formalnih odgovarajućih kvalifikacija za osnovne potrebe posla.

5.2. Mogućnosti za obuku, priručnici i kursevi sponzorisani od strane poslodavca

5.2.1. Trebalo bi razvijati i objavljivati mogućnosti da radnici sa invaliditetom iskoriste programe za poslovnu obuku. Nadležni organi vlasti, organizacije osoba sa invaliditetom, odnosno organizacije za osobe sa invaliditetom trebalo bi da omoguće, gde je to potrebno, upotrebu čitača, prevodioca i/ili adaptiranog materijala.

5.2.2. Poslodavci bi trebalo da razmotre prilagođavanje radnog vremena, prostora i programa rada, kako bi omogućili i doveli do maksimuma učešće osoba sa invaliditeom u merama namenjenim razvoju karijere svih zaposlenih.

5.2.3. Pri razvijanju mogućnosti za trening, poslodavci ili grupe poslodavaca trebalo bi da obezbede njihovu pristupačnost osobama sa invaliditetom.

5.2.4. Priručnici i materijali za obuku koji se odnose na radno mesto trebalo bi da budu pristupačni osobama sa teškoćama u komunikaciji i intelektualnim invaliditetom, uključujući i alternativne formate za štampane materijale i upotrebu vizuelnih ilustracija, umesto teksta, kada se za to javi potreba.

5.3. Eksterna profesionalna rehabilitacija

5.3.1. Politiku jednakih mogućnosti trebalo bi implementirati u upisivanje na profesionalnu rehabilitaciju u vezi sa radnim mestom, učinivši kurseve dostupnim i pristupačnim svim zaposlenima, uključujući i one sa invaliditetom, i modifikujući priručnike za kurseve i materijale, gde je to neophodno.

5.3.2. Nadležne vlasti trebalo bi da obezbede uslove da obrazovne strukture i strukture obuke postanu pristupačne osobama sa invaliditetom, kako bi im bio omogućen pristup otvorenom zapošljavanju.

5.3.3. Pri odabiru spoljnih usluga i mogućnosti za obuku, poslodavci bi trebalo da vode računa o pristupačnosti lokacije za radnike sa invaliditetom.

5.4. Revizija i procena

5.4.1. Procenu učinka radnika sa invaliditetom trebalo bi sprovoditi prema istim kriterijumima koji se primenjuju za jednake ili slične zaposlene.

6. Zadržavanje posla

6.1. Politika u vezi sa stečenom invalidnošću

6.1.1. Kada osobe u radnom odnosu steknu invaliditet dok su zaposlene, poslodavci bi i dalje mogli da imaju koristi od njihove stručnosti i iskustva, kroz preduzimanje određenih koraka koji bi im omogućili da zadrže zaposlenje. U razvoj strategije rešavanja pitanja osoba sa invaliditetom na radnom mestu poslodavci bi trebalo da uvrste mere za zadržavanje posla, uključujući i:

- a. ranu intervenciju i upućivanje na adekvatne službe;
- b. mere za postepeni povratak na posao;
- c. mogućnosti za radnike sa invaliditetom da testiraju posao ili steknu iskustvo na alternativnom poslu ako ne mogu da zadrže svoje pret-hodno zaposlenje; i
- d. korišćenje podrške i tehničkih saveta kako bi identifikovali sve eventualno potrebne mogućnosti ili prilagođavanja.

6.1.2. Kada zaposleni sa invaliditetom želi da zadrži posao ili da se na njega vrati, poslodavci bi trebalo da budu svesni da postoji niz mogućih opcija. U nekim slučajevima, zaposleni će možda moći da se vrati na isti posao kao i ranije, bez ikakvih promena. U drugim slučajevima možda će biti potrebna određena prilagođavanja samog posla, radne stanice ili radnog okruženja, dok će opet, u nekim slučajevima možda biti neophodno zaposlenog prenesti na drugi posao odnosno radno mesto. Strategija rešavanja pitanja osoba sa invaliditetom trebalo bi da uključi i mere za promovisanje povratka na posao u svim ovim formama. One mogu da obuhvate obuku ili reobuku za oso-

bu o kojoj se radi; pružanje informacija supervizorima i kolegama; upotrebu određenih naprava i aparata; pravo na pristup drugim službama podrške, gde je to potrebno; kao i modifikacije ili alternativne opcije u procedurama posla, tako da se ne pogorša nijedan postojeći uslov rada.

6.1.3. Pri donošenju mera za reorganizaciju radnika sa invaliditetom, poslodavci bi trebalo detaljno da razmotre profesionalne preporuke tih radnika i da se, ako je to neophodno, konsultuju sa predstavnicima radnika.

6.1.4. Kada radnik stekne invaliditet, poslodavac bi trebalo u potpunosti da obezbedi mere prilagođavanja kako bi se iskoristili preostali potencijali i veštine tog radnika, pre preduzimanja drugih koraka.

6.1.5. Nadležni organi vlasti trebalo bi da obezbede smernice, službe i podsticajne mere za poslodavce, grupe poslodavaca i organizacije poslodavaca, kako bi do maksimuma doveli mogućnosti za povratak na posao osoba sa invaliditetom, i kako bi ove osobe nastavile rad ubrzo nakon nesreće, povrede, bolesti, izmenjene sposobnosti ili drugog uzroka stanja invaliditeta. Ovde se mogu uvrstiti mere koje omogućavaju individualno savetovanje, planove za individualnu rehabilitaciju ili programe za povratak na posao, u cilju promovisanja mogućnosti za ove radnike na njihovom trenutnom ili drugom poslu na kojem bi u najvećoj meri mogli da iskoriste svoje talente i iskustvo, bez gubitka zarade. Takve mere trebalo bi razvijati u konsultacijama sa organizacijama poslodavaca i organizacijama radnika, relevantnim stručnjacima i organizacijama osoba sa invaliditetom.

6.2. Procena i rehabilitacija

6.2.1. Nadležni organi vlasti bi, na zahtev poslodavaca, trebalo da im omoguće procenu sposobnosti i radnog iskustva radnika koji su stekli invaliditet ili umanjenu sposobnost za svoj posao, kako bi radnici mogli da nastave rad na istom poslu – ako je neophodno sa nekim modifikacijama radnih zadataka, radnog okruženja ili radnog rasporeda, odnosno kroz reobuku.

6.2.2. Nadležni organi vlasti trebalo bi da promovišu mogućnosti koje stoje na raspolaganju radnicima koji steknu invaliditet, dožive povredu na radu ili razviju profesionalnu bolest tokom radnog veka, kako bi ostali ekonomski aktivni, i to kroz:

- a. mogućnosti za profesionalnu rehabilitaciju, uključujući i one koje pogoduju različitim sektorima na otvorenom tržištu rada;
- b. promovisanje informacija i podršku savetodavnih službi koje se tiču zadržavanja posla i povratka na posao;
- c. razvijanje materijala, ako je moguće u obliku elektronske baze podataka, koji ilustruju primere uspešne prakse zadržavanja posla i iskustava koja odgovaraju ženama i muškarcima, starijim i mlađim radnicima u gradskim i seoskim oblastima, a koji su u skladu sa nacionalnim uslovima;

- d. aktivne programe za omogućavanje integracije ili reintegracije osoba sa invaliditetom na otvoreno tržište rada; i
 - e. praćenje kompatibilnosti sistema socijalne zaštite koji podržavaju radnike sa invaliditetom, a čiji su ciljevi zadržavanje posla i povratak na posao.
- 6.2.3. Nadležne vlasti trebalo bi da obezbede uslove da adekvatne službe, potrebne osobama koje steknu invaliditet u toku zaposlenja, budu pravovremeno na raspolaganju i da budu visokog kvaliteta i dobro koordinirane.
- 6.2.4. Nadležni organi vlasti mogli bi da skrenu pažnju svih zaposlenih na čitav niz i spektar mera, kako finansijskih, tako i onih u vidu usluga, u okviru njihovih sistema socijalne zaštite – koji bi trebalo da imaju preventivnu, kompenzatorsku ili rehabilitacionu funkciju u odnosu na invalidnost.
- 6.2.5. Nadležni organi vlasti trebalo bi da uspostave model koji će poslužiti kao primer za prakse i procedure u zadržavanju posla u javnom sektoru.
- 6.2.6. Predstavnici radnika trebalo bi da takođe i prilikom pregovora o kolektivnim ugovorima odrede politiku zadržavanja posla osoba sa invaliditetom u njihovim preduzećima odnosno organizacijama.

7. Prilagođavanja

Pri zapošljavanju ili reobuci radnika sa invaliditetom, možda će u pojedinim slučajevima biti potrebno da poslodavci izvrše određenu adaptaciju ili adaptacije, kako bi pojedincima omogućili da efikasno obavljaju svoj posao. Iz praktičnih razloga, mere koje se tiču različitih vrsta mogućih adaptacija u ovom odeljku grupisane su zajedno. Trebalо bi ipak naglasiti da u velikom broju slučajeva takve adaptacije nisu potrebne.

7.1. Pristupačnost

7.1.1. Kako bi omogućili zapošljavanje osoba sa invaliditetom i zadržavanje posla radnika koji su stekli invaliditet, poslodavci bi trebalo da preduzmu određene korake u cilju poboljšanja pristupačnosti radnih prostorija osoba sa različitim vrstama invaliditeta. Ovo obuhvata ulaz i kretanje po poslovnim prostorijama, kao i pristup toaletu.

7.1.2. Pristupačnost bi takođe trebalo shvatiti tako da obuhvati i upotrebljenu signalizaciju, priručnike, instrukcije na radnom mestu i elektronske informacije. Ovde bi bilo potrebno redovno vršiti kontrolu, gde je to neophodno, zbog pristupačnosti za osobe sa oštećenjem vida, a posebno za osobe sa intelektualnim invaliditetom.

7.1.3. Pristupačnost osobama sa oštećenjem sluha obuhvata pristup informacijama koje se često izražavaju zvukom – kao što su zvuk zvona, požarni alarm, zviždak ili sirena. Takvi elementi mogu se kontrolisati i dopunjavati, gde je to neophodno, alternativnim napravama, kao što je trepčuće svetlo.

7.1.4. Pri planiranju poboljšanja pristupačnosti, poslodavci bi trebalo da se konsultuju sa radnikom sa invaliditetom i specijalizovanim tehničkim savetodavnim službama, u koje eventualno spadaju i organizacije osoba sa invaliditetom, i da provere kriterijume propisane od strane nadležnih organa vlasti.

7.1.5. Planovi za slučaj opasnosti bi osobama sa invaliditetom trebalo da obezbede bezbednu i uspešnu evakuaciju sa radnog na bezbedno mesto.

7.2. Adaptacije

7.2.1. Možda će biti potrebne adaptacije na radnoj stanici, kako bi radnik sa invaliditetom uspešno mogao da obavlja svoj posao. Pri planiranju adaptacija, poslodavci bi trebalo da se konsultuju sa radnikom sa invaliditetom i sa predstavnicima radnika.

7.2.2. Slično tome, možda će biti potrebne i adaptacije oruđa i opreme kako bi se postigao najbolji mogući radni učinak. I ovo bi trebalo planirati u konsultacijama sa radnikom sa invaliditetom i predstavnicima radnika.

7.2.3. Za pojedine radnike sa invaliditetom možda će biti neophodno provjeriti opis posla i napraviti izmene – na primer, izbrisati onaj deo posla koji ta osoba ne može da obavlja i zameniti ga nekim drugim zadatkom ili zadacima.

7.2.4. Fleksibilnost radnog rasporeda može da bude značajan faktor omogućavanja određenim pojedincima sa invaliditetom da uspešno obavljaju posao. Opet, i ovaj element trebalo bi razmotriti u konsultacijama sa radnicima o kojima se radi i sa njihovim predstavnicima.

7.2.5. Možda će biti potrebna kontrola učinka, u konsultacijama sa radnicima sa invaliditetom i njihovim predstavnicima, posebno u ranom periodu nakon regrutovanja ili nakon što je zaposleni koji već tu radi stekao invaliditet.

7.3. Podsticajne mere i službe podrške

7.3.1. Nadležni organi vlasti trebalo bi da poslodavcima učine dostupnim podsticajne mere za prilagođavanje radnog mesta, kao i tehničke savetodavne službe koje pružaju ažurirane savete i informacije o prilagođavanju na radnom mestu ili organizaciji radnih zadataka, gde je to potrebno.

8. Poverljivost informacija

8.1. Uz njihov pristanak, sve relevantne informacije koje se odnose na umanjene funkcije ili zdravstveni status određene osobe sa invaliditetom, poslodavac bi trebalo da prikupi i čuva na način koji brani poverljivost.

Prilozi

Relevantne međunarodne inicijative za uređenje položaja osoba sa invaliditetom

Relevantne međunarodne inicijative za uređenje položaja osoba sa invaliditetom uključuju:

- Svetski program akcija koje se odnose na osobe sa invaliditetom, a koje su Ujedinjene nacije usvojile 1982;
- Dekadu osoba sa invaliditetom Ujedinjenih nacija, 1983–1992;
- Standardna pravila Ujedinjenih nacija o izjednačavanju mogućnosti osoba sa invaliditetom, usvojena 1993;
- Konvenciju Međunarodne organizacije rada o profesionalnoj rehabilitaciji i zapošljavanju (osoba sa invaliditetom), 1983. (br. 159), sa Preporukom (br. 168), 1983, i Preporukom o profesionalnoj rehabilitaciji (invalida), 1955. (br. 99);
- Azijsku i pacifičku dekadu osoba sa invaliditetom, 1993–2002;
- Deklaraciju o socijalnom razvoju iz Kopenhagena, 1995; i
- Afričku dekadu osoba sa invaliditetom, 2000–2009.

Cilj ovih inicijativa predstavlja promovisanje punog učešća osoba sa invaliditetom u svim aspektima i sektorima društva. Deklaracija iz Kopenhagena iz 1995. godine na invalidnost gleda kao na oblik socijalne različitosti i ukazuje na potrebu za inkluzivnim odgovorom koji teži izgradnji „društva za sve“.

Ostale srodne konvencije i preporuke Međunarodne organizacije rada

Osnovna ljudska prava

- Konvencija o diskriminaciji (Zaposlenje i Zanimanje), 1958. (br. 111) i Preporuka (br. 111).

Zapošljavanje

Politika zapošljavanja

- Konvencija o politici zapošljavanja, 1964. (br. 122) i Preporuka (br. 122);
- Prekid Konvencije o zapošljavanju, 1982. (br. 158);
- Preporuka za politiku o zapošljavanju (dodatne odredbe), 1984. (br. 169); i
- Promovisanje zapošljavanja i zaštita od Konvencije o nezapošljavanju, 1988. (br. 168).

Službe zapošljavanja

- Konvencija o službama zapošljavanja, 1948. (br. 88) i Preporuka (br. 83).

Radno usmeravanje i obuka

- Konvencija o razvoju ljudskih resursa, 1975. (br. 142) i Preporuka (br. 150).

Zapošljavanje specifičnih kategorija

- Konvencija o medicinskom pregledu mlađih osoba (Industrija), 1944. (br. 77);
- Konvencija o medicinskom pregledu mlađih osoba (Neindustrijska zanimanja), 1946. (br. 78);
- Preporuka za medicinski pregled mlađih osoba, 1946. (br. 79); i
- Preporuka za starije radnike, 1980. (br. 162).

Radni odnosi

- Preporuka za saradnju na nivou preduzeća, 1952. (br. 94).

Uslovi rada

Bezbednost i zdravlje na radu

- Konvencija o radnom okruženju (Zagađenje vazduha, Buka i vibracije), 1977. (br. 148);
- Konvencija o bezbednosti i zdravlju na radu, 1985. (br. 155) i Preporuka (br. 164);
- Konvencija o medicini rada, 1985. (br. 161) i Preporuka (br. 171); i
- Konvencija o hemikalijama, 1990. (br. 170).

Plate

- Konvencija o postupku utvrđivanja minimalnih zarada (Poljoprivreda), 1951. (br. 99); i
- Konvencija o jednakim platama, 1951. (br. 100).

Socijalno osiguranje

- Preporuka o sigurnosti prihoda, 1944. (br. 67);
- Konvencija o socijalnom osiguranju (Minimalni standardi), 1952. (br. 102);
- Konvencija o beneficijama pri povredi na radu, 1964. (br. 121) i Preporuka (br. 121); i
- Konvencija o beneficijama za invalidnost, starost i preživele, 1967. (br. 128) i Preporuka (br. 131).

Primeri pravnih i političkih okvira u vezi sa osobama sa invaliditetom koje su usvojile pojedine države članice Međunarodne organizacije rada

U poslednjoj deceniji dvadesetog veka svedoci smo značajnih promena u pravnim i političkim okvirima u vezi sa osobama sa invaliditetom, u zemljama širom sveta. Veliki broj vlada usvojio je određene politike kako bi promovisao prava osoba sa invaliditetom na što je potpunije moguće učešće u društву.

Ovde spadaju politike za unapređenje mogućnosti zapošljavanja osoba sa invaliditetom koje često podržavaju odgovarajući zakoni.

U pojedinim zemljama, ova podrška obuhvata zakone ili propise prema kojima poslodavci imaju obavezu da rezervišu određeni procenat poslova za osobe sa invaliditetom – što se obično naziva „kvotni zakon“. Ako poslodavci ne ispune ovu obavezu, u velikom broju zamalja od njih se traži da u centralni fond uplate određena sredstva, koja će biti iskorišćena za promovisanje pristupačnih radnih mesta ili za profesionalnu rehabilitaciju osoba sa invaliditetom. Veliki broj evropskih zemalja, kao što su Francuska, Nemačka i Italija, i nekoliko azijskih zemalja, kao što su Kina, Japan i Tajland, ima ovu vrstu zakona.

Ostale zemlje uvele su zakone o antidiskriminaciji, odnosno o jednakosti pri zapošljavanju – po kojima je protivzakonito vršenje diskriminacije od strane poslodavaca po osnovu invalidnosti pri zapošljavanju, unapređenju, otpuštanju i drugim aspektima zapošljavanja. Države koje imaju ovaj tip zakona su Australija, Kanada, Novi Zeland, skandinavske zemlje, Južna Afrika, Velika Britanija i Sjedinjene Američke Države.

Veliki broj vlada uveo je niz mera za podršku implementaciji ovih politika i zakona. Ovde spadaju finansijske podrške poslodavcima koje služe kao podsticaj ili kao osiguranje da zaposlene osobe sa invaliditetom ne prouzrokuju poslodavcu neki dodatni trošak ili druge probleme, kao i službe podrške kako bi se obezbedilo davanje relevantnih tehničkih saveta i brzo rešavanje svih vrsta problema.

Uz ove promene u politici i zakonima, tokom proteklih deset do dvadeset godina mogućnosti za zapošljavanje osoba sa invaliditetom dramatično su evoluirale. Sada se mnogo veći akcenat stavlja na integraciju osoba sa invaliditetom koje traže posao u kompetitivnom zapošljavanju, u odnosu na obezbeđenje posla ovim osobama u specijalnim centrima. Neki poslodavci su kandidate sa invaliditetom regrutovali direktno, dok su drugi imali oprezniji pristup, pa su radije ponudili probni rad ili period za sticanje radnog iskustva pre nego što bi se obavezali na regrutovanje. Takođe, danas veliki broj poslodavaca zadržava zaposlene i radnike koji steknu invaliditet dok su zaposleni kod njih, ponekad zato što im zakon tako nalaže, ali takođe i omogućavajući povratak na posao onima koji su morali da ga napuste usled nastanka invaliditeta. Uče se dragocene lekcije o sposobnostima osoba sa invaliditetom, koje bi poslodavci i ostali pružaoci podrške iz oblasti zapošljavanja trebalo da imaju na umu kako bi obezbedili da ove osobe dobiju mogućnost da uspešno obavljaju svoje poslove.

Konvencija međunarodne organizacije rada br. 159 o profesionalnoj rehabilitaciji i zapošljavanju osoba sa invaliditetom

Generalna konferencija Međunarodne organizacije rada, koju je u Ženevi sazvao Administrativni savet Međunarodnog biroa rada i koja se sastala na 69. zasedanju 1. juna, 1983. godine,

- primajući k znanju postojeće međunarodne norme sadržane u Preporuci o profesionalnoj rehabilitaciji invalida, 1955. i Preporuci o razvoju ljudskih resursa, 1975,

- konstatujući da je od usvajanja Preporuke o profesionalnoj rehabilitaciji invalida, 1955, došlo do značajnih novina u shvatanju potreba za rehabilitacijom, delokrugu i organizaciji službi za rehabilitaciju, kao i u zakonima i praksi mnogih država članica po pitanjima obuhvaćenim tom preporukom,

- uzimajući u obzir to da je Generalna skupština Ujedinjenih nacija 1981. godine bila proglašila Međunarodnom godinom invalida, sa temom "Potpuno učešće i jednakost", i da jedan sveobuhvatan svetski program akcije koji se odnosi na invalide treba da pruži efikasne mere na međunarodnom i nacionalnom planu za realizaciju ciljeva "potpunog učešća" invalida u društvenom životu i razvoju i "jednakosti",

- smatrajući da je ovakav razvoj događaja doveo do toga da je na mestu to da se usvoje nove međunarodne norme u ovoj oblasti, koje naročito vode računa o potrebi da se obezbede jednak mogućnosti i tretman svih kategorija invalida, kako u gradskim tako i u seoskim oblastima, u pogledu zapošljavanja i integracije u zajednici i

- pošto je odlučila da usvoji određene predloge u pogledu profesionalne rehabilitacije, što je četvrta tačka dnevnog reda i

- pošto je odlučila da ovi predlozi uzmu oblik međunarodne konvencije,

usvaja 20. juna 1983. godine sledeću konvenciju, koja se može navoditi kao Konvencija o profesionalnoj rehabilitaciji i zapošljavanju invalida, 1983.

Deo I - DEFINICIJA I POLJE PRIMENE

Član 1

1. Za svrhe ove konvencije, izraz "invalid" znači lice čiji su izgledi da obezbedi i zadrži odgovarajuće zaposlenje, kao i da napreduje u njemu, znatno smanjeni zbog propisno priznate fizičke ili mentalne mane.

2. Za svrhe ove konvencije, svaka članica smatra da je svrha profesionalne rehabilitacije da se omogući invalidu da obezbedi i zadrži odgovarajuće zaposlenje, da napreduje u njemu i da se na taj način potpomogne integracija, odnosno reintegracija takvog lica u društvu.

3. Odredbe ove konvencije primenjuje svaka članica putem mera koje odgovaraju nacionalnim uslovima i koje su u skladu sa nacionalnom praksom.

4. Odredbe ove konvencije primenjuju se na sve kategorije invalida.

Deo II - PRINCIPI PROFESIONALNE REHABILITACIJE I POLITIKE ZAPOŠLJAVANJA ZA INVALIDE

Član 2

Svaka članica će, u skladu sa nacionalnim uslovima, praksom i mogućnostima, formulisati, realizovati i periodično revidirati nacionalnu politiku o profesionalnoj rehabilitaciji i zapošljavanju invalida.

Član 3

Cilj te politike je da se obezbedi da se odgovarajuće mere profesionalne rehabilitacije stave na raspolaganje svim kategorijama invalida i da se unaprede mogućnosti za zapošljavanje invalida na otvorenom tržištu rada.

Član 4

Ta politika se zasniva na principu jednakih mogućnosti između invalidnih radnika i radnika uopšte. Treba poštovati jednakost mogućnosti i tretmana invalidnih radnika i radnica. Posebno, pozitivne mere čiji je cilj da se postigne stvarna jednakost mogućnosti i tretmana između invalidnih radnika i ostalih radnika ne treba smatrati diskriminacijom prema drugim radnicima.

Član 5

Predstavničke organizacije poslodavaca i radnika treba konsultovati u pogledu realizacije dolične politike, uključujući i mere koje treba preduzeti za unapređenje saradnje i koordinacije između javnih i privatnih organa angažovanih na profesionalnoj rehabilitaciji. Isto tako, treba konsultovati predstavničke organizacije za invalide i predstavničke organizacije invalida.

Deo III - MERE NA NACIONALNOM PLANU ZA RAZVOJ PROFESIONALNE REHABILITACIJE I SLUŽBI ZA ZAPOŠLJAVANJE INVALIDA

Član 6

Svaka članica treba, zakonom, odnosno propisom ili bilo kojim drugim metodom koji je u skladu sa nacionalnim uslovima i praksom, da preduzme mere koje mogu biti potrebne za sprovođenje u delo čl. 2, 3, 4. i 5. ove konvencije.

Član 7

Nadležni organi vlasti treba da preduzmu mere za obezbeđivanje i ocenu službi za profesionalnu orientaciju, stručnog osposobljavanja, posredovanja, zapošljavanja i drugih srodnih službi koje treba da omoguće invalidima da dobiju i zadrže zaposlenje, kao i da napreduju u njemu. Uz potrebna prilagođavanja, treba koristiti postojeće službe za radnike uopšte, gde god je to moguće i na mestu.

Član 8

Treba preduzeti mere da se podstakne osnivanje i razvoj službi za profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje invalida u seoskim oblastima i udaljenim zajednicama.

Član 9

Svaka članica treba da nastoji da obezbedi obuku i da zainteresovanim stavi na raspolaganje savetnike za rehabilitaciju i drugo, na odgovarajući način obučeno osoblje odgovorno za profesionalnu orientaciju, stručno osposobljavanje, posredovanje i zapošljavanje invalida.

Deo IV - ZAVRŠNE ODREDBE

Član 10

Zvanične ratifikacije ove konvencije treba dostaviti generalnom direktoru Međunarodnog biroa rada radi registracije.

Član 11

1. Ova konvencija obavezuje samo one članice Međunarodne organizacije rada čiju je ratifikaciju registrovao generalni direktor.
2. Ona stupa na snagu 12 meseci od datuma kada je generalni direktor registrovao ratifikaciju dveju članica.
3. Posle toga, ova konvencija stupa na snagu za svaku članicu 12 meseci od datuma registrovanja njene ratifikacije.

Član 12

1. Članica koja je ratifikovala ovu konvenciju može da je otkaže po isteku 10 godina od datuma kada je Konvencija prvi put stupila na snagu, putem jednog akta koji se dostavlja generalnom direktoru Međunarodnog biroa

rada zbog registracije. To otkazivanje stupa na snagu tek po isteku godinu dana od datuma kada je registrovano.

2. Svaka članica koja je ratifikovala ovu konvenciju i koja, u roku od godinu dana posle isteka desetogodišnjeg perioda pomenutog u prethodnom stavu, ne iskoristi pravo otkazivanja predviđeno ovim članom biće obavezna za sledeći period od 10 godina, a posle toga može da otkaze ovu konvenciju po isteku svakog desetogodišnjeg perioda pod uslovima predviđenim ovim članom.

Član 13

1. Generalni direktor Međunarodnog biroa rada obaveštava sve članice Međunarodne organizacije rada o registrovanju svih ratifikacija i otkazivanja koja mu dostave članice Organizacije.

2. Kada bude obaveštavao članice Međunarodne organizacije o registrovanju druge ratifikacije koja mu je dostavljena, generalni direktor će skrenuti pažnju članicama Organizacije na datum stupanja Konvencije na snagu.

Član 14

Generalni direktor Međunarodnog biroa rada dostavlja generalnom sekretaru Ujedinjenih nacija radi registracije, u skladu sa članom 102. Povelje Ujedinjenih nacija, sve pojedinosti o svim ratifikacijama i otkazivanjima koje je registrovao u skladu sa odredbama prethodnih članova.

Član 15

Kada bude smatrao potrebnim, Administrativni savet Međunarodnog biroa rada podneće Generalnoj konferenciji izveštaj o sprovođenju ove konvencije i razmotriće da li je poželjno da se na dnevni red Konferencije stavi pitanje njene celovite ili delimične revizije.

Član 16

1. Ako Konferencija usvoji novu konvenciju kojom se, u celini ili delimično, revidira ova konvencija, ako nova konvencija ne predviđa drukčije, onda:

a) ratifikovanje od strane jedne članice nove konvencije kojom se vrši revizija podrazumeva, ipso jure, neposredno otkazivanje ove konvencije, bez obzira na odredbe člana 12, ako i kada nova konvencija kojom se vrši revizija stupa na snagu,

b) od datuma stupanja na snagu nove konvencije kojom se vrši revizija, ova konvencija prestaje da bude otvorena za ratifikaciju od strane članica.

2. Ova konvencija u svakom slučaju ostaje na snazi u svom sadašnjem obliku i sadržaju za one članice koje su je ratifikovale ali nisu ratifikovale konvenciju kojoj se vrši revizija.

Član 17

Engleska i francuska verzija teksta ove konvencije podjednako su punovažne.

Preporuka međunarodne organizacije rada br. 168 o profesionalnoj rehabilitaciji i zapošljavanju osoba sa invaliditetom

I Definicije i predmet

1. U postupku primene ove Preporuke, kao i Preporuke o profesionalnoj rehabilitaciji (osoba sa invaliditetom) iz 1955, članice bi pod pojmom **osoba sa invaliditetom** trebalo da podrazumevaju lice čiji su izgledi da obezbedi, zadrži i napreduje u odgovarajućem zaposlenju znatno umanjeni usled nekog zakonom priznatog fizičkog ili psihičkog oštećenja.

2. U postupku primene ove Preporuke, kao i Preporuke o profesionalnoj rehabilitaciji (osoba sa invaliditetom) iz 1955, članice bi pod svrhom profesionalne rehabilitacije, kako je definisano u drugoj Preporuci, trebalo da podrazumevaju omogućavanje osobi sa invaliditetom da obezbedi odgovarajuće radno mesto, da ga zadrži i napreduje na njemu, i da na taj način olakša svoju integraciju ili reintegraciju u društvo.

3. Odredbe ove Preporuke bi, primenom mera u skladu sa postojećim nacionalnim uslovima i praksom, trebalo da sprovode sve članice.

4. Mere profesionalne rehabilitacije trebalo bi da budu na raspolaganju svim kategorijama osoba sa invaliditetom.

5. U postupku planiranja i obezbeđivanja službi za profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje osoba sa invaliditetom, postojeće službe za profesionalnu orientaciju, obuku i zapošljavanje, i ostale povezane službe namenjene radnicima uopšte – trebalo bi da, gde god je to moguće, primenjuju sva potrebna prilagođavanja.

6. Sa profesionalnom rehabilitacijom trebalo bi početi što je moguće pre. Zato bi sistemi zdravstvene zaštite i ostali organi zaduženi za lekarsku u društvenu rehabilitaciju trebalo redovno da sarađuju sa svima koji su zaduženi za profesionalnu rehabilitaciju.

II Profesionalna rehabilitacija i mogućnosti zapošljavanja

7. Osobe sa invaliditetom trebalo bi da uživaju jednake mogućnosti i jednak tretman u pogledu dostupnosti, zadržavanja i napredovanja na poslu koji je,

kad god je to moguće, u skladu sa njihovim ličnim izborom, pri čemu se mora voditi računa o tome da takvo zaposlenje odgovara njihovim ličnim potrebama.

8. Prilikom pružanja pomoći osobama sa invaliditetom u vidu profesionalne rehabilitacije i zaposlenja, trebalo bi poštovati princip jednakih mogućnosti i postupanja u odnosu na radnica kao i na radnike.

9. Posebne pozitivne mere koje se uvode kako bi se obezbedila delotvorna jednakost mogućnosti i postupanja između radnika – osoba sa invaliditetom, i ostalih radnika, ne bi trebalo smatrati merama kojima se vrši diskriminacija u korist radnika sa invaliditetom u odnosu na ostale.

10. Trebalo bi preduzeti mere za unapređenje mogućnosti zapošljavanja osoba sa invaliditetom koje će biti saglasne normama zapošljavanja i isplate primjenjenim generalno na sve radnike.

11. Takve mere, uz mere nabrojane u Delu VII Preporuke o profesionalnoj rehabilitaciji (osoba sa invaliditetom) iz 1955, takođe obuhvataju i:

- a) odgovarajuće mere za obezbeđenje mogućnosti zapošljavanja na otvorenom tržištu rada, uključujući i novčane stimulacije za poslodavce kojima bi se podsticali da obezbede obuku, a zatim i zaposlenje osobama sa invaliditetom, kao i razumno prilagođavanje radnih mesta, opisa posla, alata i mašina, i organizacije rada, kako bi se zainteresovani lakše obučili i zaposlili;
- b) odgovarajuću podršku vlade za uspostavljanje raznih vidova zaposlenja na zaštićenom radnom mestu, za osobe sa invaliditetom za koje se realno ne može omogućiti pristup zaposlenju na otvorenom radnom mestu;
- c) podsticaj na saradnju između zaštićenih i proizvodnih radionica na rešavanju organizacionih i upravnih pitanja kako bi se poboljšala situacija u oblasti zapošljavanje njihovih radnika – osoba sa invaliditetom i, gde je to moguće, kako bi im se pomoglo da se pripreme za zapošljavanje u normalnim uslovima;
- d) odgovarajuću podršku vlade službama za profesionalnu rehabilitaciju, profesionalno usmerenje, zaštićeno zaposlenje i postavljanje radnika – osobe sa invaliditetom na odgovarajuće radno mesto, u domenu nevladinih organizacija;
- e) ohrabrvanje otvaranja i razvoja kooperativa od strane i za osobe sa invaliditetom, i tamo gde je to moguće, generalno otvorenih i za ostale radnike;
- f) odgovarajuću podršku vlade za pokretanje i razvoj male industrije, kooperativa i ostalih vrsta proizvodnih radionica od strane i za osobe sa invaliditetom (i ako je to moguće, ostale radnike generalno), pod uslovom da takve radionice zadovoljavaju osnovne standarde;
- g) uklanjanje – ukoliko je potrebno postepeno, po fazama – fizičkih, komunikacijskih i arhitektonskih prepreka i barijera koje negativno utiču na transport i pristup, kao i na slobodno kretanje u prostorijama za

obuku i zapošljavanje osoba sa invaliditetom; nove zgrade i objekti trebalo bi da budu izgrađeni uz poštovanje odgovarajućih građevinskih standarda;

- h) gde god je to moguće, obezbeđenje odgovarajućih prevoznih sredstava do i sa mesta rehabilitacije i radnog mesta, u skladu sa potrebama osoba sa invaliditetom;
- i) ohrabrivanje širenja informacija o primerima postojećih uspešnih slučajeva integracije osoba sa invaliditetom na radnom mestu;
- j) izuzeće od internog oporezivanja ili ostalih internih troškova bilo koje vrste, nametnutih u vreme uvoza ili nakon uvoza posebnih predmeta, materijala za obuku i opreme potrebne rehabilitacionim centrima, radionicama, poslodavcima i osobama sa invaliditetom, i uvedenih na posebna pomoćna sredstva i aparate koji pomažu osobama sa invaliditetom da obezbede i zadrže zaposlenje;
- k) omogućavanje rada sa nepunim radnim vremenom i sličnih oblika radnog angažovanja u skladu sa sposobnostima svake pojedine osobe sa invaliditetom za koju trenutno nije praktično izvodljivo obezbeđenje zaposlenja sa punim radnim vremenom;
- l) istraživanje i moguća primena rezultata istraživanja na razne vrste invalidnosti kako bi se pospešilo učešće osoba sa invaliditetom u uobičajenoj radnoj aktivnosti; i
- m) odgovarajuću podršku vlade za uklanjanje postojećih mogućnosti eksploatacije u okviru profesionalne rehabilitacije i zaštićenog zaposlenja osoba sa invaliditetom, kako bi im se olakšao prelazak na otvoreno tržište rada.

12. U osmišljavanju programa za integraciju i reintegraciju osoba sa invaliditetom u radnu aktivnost i društvo, trebalo bi uzeti u obzir sve vidove obuke; oni bi, tamo gde je to moguće i dozvoljeno, trebalo da obuhvate profesionalnu pripremu i obuku, obuku putem modula, obuku kroz aktivnosti svakodnevnog života, opismenjavanje i ostale oblasti značajne za profesionalnu rehabilitaciju.

13. Kako bi se obezbedile integracija i reintegracija osoba sa invaliditetom u svakodnevnu radnu aktivnost, pa time i u društvo, trebalo bi uzeti u obzir i potrebu da se donesu mere specijalne podrške, uključujući i obezbeđenje pomoćnih sredstava i uređaja, i postojanje ličnih službi, kojima bi se osobama sa invaliditetom omogućilo da dobiju posao, zadrže ga i napreduju na njemu.

14. Primenu mera profesionalne rehabilitacije za osobe sa invaliditetom trebalo bi i dalje pratiti kako bi se procenili njihovi rezultati.

III Učešće zajednice

15. Službe za profesionalnu rehabilitaciju u gradskim i seoskim sredinama, kao i u prostorno udaljenim zajednicama, trebalo bi da budu organizovane i

da rade uz najveće moguće učešće zajednice, naročito uz predstavnike organizacija radnika, poslodavaca i osoba sa invaliditetom.

16. Udeo zajednice u organizaciji službi profesionalne rehabilitacije namenjene osobama sa invaliditetom trebalo bi olakšati kroz pažljivo planiranje mera javnog informisanja kako bi se:

(a) osobe sa invaliditetom i, ukoliko je potrebno, i njihove porodice, informisale o svojim pravima i mogućnostima u oblasti zapošljavanja; i

(b) prevaziše predrasude, neobaveštenost i negativni stavovi prema zapošljavanju osoba sa invaliditetom i njihovoj integraciji i reintegraciji u društvo.

17. Grupe i vođe zajednice, osobe sa invaliditetom i njihove organizacije trebalo bi da sarađuju sa organima vlasti zaduženim za zdravstvo, socijalnu zaštitu, obrazovanje i rad, kao i ostalim relevantnim organima vlasti – na utvrđivanju potreba osoba sa invaliditetom u zajednici i na obezbeđivanju, kad god je to moguće, uključenosti osoba sa invaliditetom u sve raspoložive aktivnosti i službe.

18. Službe za profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje osoba sa invaliditetom trebalo bi da se integrišu u glavne tokove razvoja društva i, tamo gde je to moguće, da im bude pružena finansijska, materijalna i tehnička pomoć.

19. Potrebno je odati službeno priznanje volonterskim organizacijama koje imaju naročito dobru reputaciju u vezi sa pružanjem usluga profesionalne rehabilitacije i usluga koje se tiču uspešne integracije i reintegracije osoba sa invaliditetom u radnu aktivnost u okviru zajednice.

IV Profesionalna rehabilitacija u seoskim područjima

20. Potrebno je uložiti posebne napore da se službe profesionalne rehabilitacije za osobe sa invaliditetom obezbede u seoskim sredinama i prostorno udaljenim zajednicama, na istom nivou i pod istim uslovima kao i u gradskim sredinama. Razvoj ovih službi trebalo bi da postane sastavni deo opšte politike razvoja sela.

21. Kako bi se ovo postiglo, tamo gde je to moguće, trebalo bi preuzeti sledeće mere:

(a) imenovati postojeće seoske službe za profesionalnu rehabilitaciju, ili ako takve ne postoje, gradske službe za profesionalnu rehabilitaciju za centralne tačke u kojima će se obučavati kadrovi za profesionalnu rehabilitaciju u seoskim sredinama;

(b) osnovati pokretne jedinice za profesionalnu rehabilitaciju koje će biti na usluzi osobama sa invaliditetom u seoskim sredinama i koje će imati ulogu centara za širenje informacija o obuci i mogućnostima zapošljavanja osoba sa invaliditetom na selu;

(c) obučiti službenike iz oblasti razvoja sela i zajednice tehnikama profesionalne obuke;

(d) obezbediti zajmove, novčanu pomoć ili alate i materijale kojima će se osobama sa invaliditetom omogućiti da u seoskim sredinama otvore i vode kooperative, ili da rade za sopstveni račun u domaćoj radinosti, ili da se uključe u poljoprivredne, zanatske, ili slične aktivnosti;

(e) u aktivnosti opštег postojećeg ili planiranog razvoja sela uključiti i pomoći za osobe sa invaliditetom; i

(f) omogućiti osobama sa invaliditetom pristup smeštaju koji se nalazi na razumnoj udaljenosti od radnog mesta.

V Obuka kadrova

22. Osim profesionalno obučenih savetnika i stručnjaka za profesionalnu rehabilitaciju, sva ostala lica koja se uključena u profesionalnu rehabilitaciju osoba sa invaliditetom i razvoj mogućnosti za zapošljavanje trebalo bi da dobiju obuku ili usmerenje u oblasti rehabilitacije.

23. Lica koja se bave profesionalnom orientacijom, profesionalnom obukom ili zapošljavanjem radnika na adekvatno radno mesto, trebalo bi da poseduju odgovarajuće znanje o invaliditetu i njegovim ograničavajućim posledicama, kao i znanje o postojećim službama pomoći, kako bi osobama sa invaliditetom olakšala integraciju u aktivni privredni i društveni život. Treba im pružiti mogućnost da osveže svoje znanje, osavremene ga, i steknu nova iskustva iz ovih oblasti.

24. Obuka, kvalifikacije i naknada za kadrove koji se bavi profesionalnom rehabilitacijom osoba sa invaliditetom trebalo bi da budu isti kao za lica koja se bave profesionalnom rehabilitacijom uopšte, a koja imaju slične dužnosti i odgovornosti; potrebno je da profesionalne mogućnosti ove dve grupe u pogledu izbora karijere budu međusobno uporedive, kao i da se ohrabruje prelazak stručnjaka sa poslova profesionalne rehabilitacije na poslove profesionalne obuke, i obrnuto.

25. Kadrovi koji se bavi profesionalnom rehabilitacijom, zaštićenim i proizvodnim radionicama, trebalo bi da, u okviru opšte obuke i tamo gde je to omogućeno, dobiju obuku iz rukovođenja radionicama, kao i iz proizvodnje i tehnika marketinga.

26. Kada nije moguće obezbediti dovoljan broj potpuno obučenih radnika u oblasti profesionalne rehabilitacije, trebalo bi razmotriti mere odabira i sposobljavanja pomoćnika i pomoćnog kadra. Njih ne treba koristiti samo kao privremenu zamenu za potpuno obučene kadrove. Kad god je to moguće, trebalo bi nastaviti sa njihovom obukom i omogućiti da postanu ravнопravni, potpuno obučeni kadrovi.

27. Gde je to moguće, trebalo bi podsticati osnivanje regionalnih i subregionalnih centara za obuku kadrova za profesionalnu rehabilitaciju.

28. Kadrovi koji se bave profesionalnim usmerenjem, profesionalnom obukom, nalaženjem odgovarajućeg radnog mesta za osobe sa invalidite-

tom i njihovim zapošljavanjem, trebalo bi da budu odgovarajuće obučeni i da imaju dovoljno iskustva kako bi mogli da prepozna probleme motivacije osoba sa invaliditetom i teškoće kroz koje one mogu prolaziti, kako bi u skladu sa svojom kompetencijom umeli da se izbore sa tim teškoćama.

29. Gde je to moguće, trebalo bi preduzeti mere podsticaja osoba sa invaliditetom da prođu obuku za kadrove profesionalne rehabilitacije i za lakše pronaalaenje zaposlenja u oblasti rehabilitacije.

30. U vezi sa razvojem, pružanjem i procenjivanjem programa obuke za kadrove koji se bave profesionalnom rehabilitacijom trebalo bi se konsultovati sa osobama sa invaliditetom i njihovim organizacijama.

VI Doprinos organizacija poslodavaca i radnika razvoju službi za profesionalnu rehabilitaciju

31. Organizacije poslodavaca i radnika trebalo bi da usvoje politiku unapređenja obuke i odgovarajućeg zaposlenja osoba sa invaliditetom na jednakoj osnovi sa ostalim radnicima.

32. Organizacije poslodavaca i radnika, zajedno sa osobama sa invaliditetom i njihovim organizacijama, trebalo bi da budu sposobne da daju svoj doprinos u formulisaju politike koja se tiče organizacije i razvoja službi profesionalne rehabilitacije, kao i da sprovode istraživanja i predlažu zakone u ovoj oblasti.

33. Gde god je to moguće i prikladno, predstavnici organizacija radnika, poslodavaca i osoba sa invaliditetom trebalo bi da budu članovi odbora i komiteta centara za profesionalnu rehabilitaciju i obuku čije usluge koriste osobe sa invaliditetom, a koji donose odluke u vezi sa tehničkim pitanjima i politikom – kako bi se obezbedili programi profesionalne rehabilitacije koji odgovaraju zahtevima različitih privrednih sektora.

34. Gde god je to moguće i prikladno, predstavnici radnika i poslodavaca trebalo bi da sarađuju sa odgovarajućim stručnjacima kako bi se razmotrile mogućnosti za profesionalnu rehabilitaciju i premeštanje na drugo radno mesto osobe sa invaliditetom zaposlene u određenom preduzeću, i dodele posla drugoj osobi sa invaliditetom.

35. Gde god je to moguće i prikladno, preduzeća bi trebalo podsticati na otvaranje i vođenje sopstvenih službi za profesionalnu rehabilitaciju, uključujući i razne vrste zaštićenih radnih mesta, u tesnoj saradnji sa službama koje imaju uporište u zajednici ili drugim službama za rehabilitaciju.

36. Gde god je to moguće i prikladno, organizacije poslodavaca trebalo bi da preduzmu korake kako bi:

(a) obaveštavale svoje članove o službama za profesionalnu rehabilitaciju koje stoje na raspolaganju radnicima – osobama sa invaliditetom;

(b) sarađivale sa organima i institucijama koje rade na unapređenju reintegracije osoba sa invaliditetom u radno aktivno društvo, tako što će, na primer, davati informacije o uslovima rada i zahtevima radnog mesta koje mora da ispuni osoba sa invaliditetom;

(c) obaveštavale svoje članove o izmenama u cilju prilagođavanja dužnosti i zahteva odgovarajućeg radnog mesta koje bi mogle da se preduzmu, a koje su namenjene radnicima – osobama sa invaliditetom; i

(d) upućivale svoje članove da razmotre uticaj koji bi reorganizacija metoda proizvodnje mogla da ima na ostanak osoba sa invaliditetom na njihovim radnim mestima.

37. Gde god je to moguće i prikladno, organizacije radnika trebalo bi da preduzmu korake da:

(a) pospeši učešće osoba sa invaliditetom u diskusijama na nivou radio-nica i radnih mesta i na nivou radničkih saveta, ili drugog tela koje zastupa radničke interese;

(b) predlažu smernice za profesionalnu rehabilitaciju i zaštitu radnika koji su invaliditet stekli usled bolesti ili nesreće koji nisu posledica rada na datom radnom mestu, i da takve smernice inkorporiraju u kolektivne ugovore, propise, arbitražne odluke ili druge odgovarajuće instrumente;

(c) na nivou radionice ili radnog mesta pruže savet u vezi sa aranžmanima koji imaju posledice po osobe sa invaliditetom, uključujući i adaptaciju posla, posebne vidove organizacije rada, probnu obuku i zaposlenje, i ustanovljenje radnih normi; i

(d) pokrenu pitanja profesionalne rehabilitacije i zapošljavanja osoba sa invaliditetom na sastancima sindikata i upoznaju svoje članove, putem publikacija i seminara, sa problemima i mogućnostima profesionalne rehabilitacije i zapošljavanja osoba sa invaliditetom.

VII Doprinos osoba sa invaliditetom i njihovih organizacija razvoju službi za profesionalnu rehabilitaciju

38. Osim učešća osoba sa invaliditetom, njihovih predstavnika i organizacija u aktivnostima iz paragrafa 15, 17, 30, 32 i 33 ove Preporuke, mere kojima će se osobe sa invaliditetom i njihove organizacije uključiti u razvoj službi profesionalne rehabilitacije trebalo bi da obuhvate i sledeće:

(a) ohrabrvanje osoba sa invaliditetom i njihovih organizacija da uzmu učešće u razvoju aktivnosti zajednice usmerenih na profesionalnu rehabilitaciju osoba sa invaliditetom, a kojima se unapređuju mogućnost njihovog zapošljavanja i njihova integracija i reintegracija u društvo;

(b) odgovarajuću podršku vlade za pospešenje razvoja organizacija osoba sa invaliditetom i za osobe sa invaliditetom, i njihovo uključivanje u službe za

profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje, uključujući i davanje podrške za obezbeđenje programa obuke za samo-zastupanje osoba sa invaliditetom; i

(c) odgovarajuću podršku vlade ovim organizacijama za sprovođenje javnih programa obrazovanja, sa projektovanjem pozitivne slike o sposobnosti- ma osoba sa invaliditetom.

VIII Profesionalna rehabilitacija u okviru sistema socijalne zaštite

39. U primeni odredaba ove Preporuke, članice bi trebalo da se rukovode i odredbama člana 35 Konvencije o socijalnoj zaštiti (minimalni standardi) iz 1952, članom 26 Konvencije o naknadama za slučaj profesionalnih oboljenja iz 1964, i članom 13 Konvencije o davanjima za slučaj invalidnosti, starosti i smrti, iz 1967, osim ako nisu vezane obavezama koje proističu iz ratifikacije ovih konvencija.

40. Gde god je to moguće i prikladno, sistem socijalne zaštite trebalo bi da obezbedi, ili doprinese organizaciji, razvoju i finansiranju programa obuke, nalaženju odgovarajućeg radnog mesta, zapošljavanju (uključujući i zaštićena radna mesta) i službi profesionalne rehabilitacije osoba sa invaliditetom, uključujući i savetovanje o rehabilitaciji.

41. Ovi sistemi bi takođe trebalo da obezbede i stimulacije za osobe sa invaliditetom kako bi bile u mogućnosti da traže zaposlenje, i mere za lakši prelaz ovih osoba na otvoreno tržište rada.

IX Koordinacija

42. Trebalo bi preduzimati mere, koliko je to praktično izvodljivo, kako bi se obezbedilo da se politike i programi koji se odnose na profesionalnu rehabilitaciju uslaglase sa politikama i programima socijalnog i privrednog razvoja (uključujući i naučna istraživanja i napredne tehnologije) koji utiču na efikasnu državnu administraciju, opštu politiku zapošljavanja i promociju, profesionalnu obuku, društvenu integraciju, socijalnu zaštitu, kooperativu, razvoj sela, malu industriju i zanate, bezbednost i zdravlje na radu, adaptaciju postupaka i organizacije rada potrebama pojedinaca, kao i boljim uslovima rada.

Konvencija Ujedinjenih nacija o pravima osoba sa invaliditetom

Generalna skupština,

Podsećajući na svoju Rezoluciju br. 56/168 od 19. decembra 2001, kojom je donela odluku o formiranju ad hoc Komiteta, otvorenog za učešće svih država članica i posmatrača UN, u cilju razmatranja predloga za sveobuhvatnu i integralnu međunarodnu konvenciju o unapređenju i zaštiti prava i dostojanstva osoba sa invaliditetom, zasnovanu na holističkom pristupu u radu u oblastima društvenog razvoja, ljudskih prava i nediskriminacije, uzimajući u obzir preporuke Komisije za ljudska prava i Komisije za društveni razvoj,

Podsećajući, takođe, na svoje prethodne relevantne rezolucije, od kojih je najnovija rezolucija br. 60/232 od 23. decembra 2005, kao i na relevantne rezolucije Komisije za društveni razvoj i Komisije za ljudska prava,

Pozdravljujući dragocene doprinose međuvladinim i nevladinim organizacija i nacionalnih institucija za ljudska prava radu ad hoc Komiteta,

1. Izražava zahvalnost ad hoc Komitetu na završenoj izradi nacrtu Konvencije o pravima osoba sa invaliditetom i nacrtu Opcionog protokola uz Konvenciju;

2. Usvaja Konvenciju o pravima osoba sa invaliditetom i Opcioni protokol uz Konvenciju priložen uz ovu rezoluciju, koji će biti otvoreni za potpisivanje počev od 30. marta 2007. godine u sedištu UN u Njujorku;

3. Poziva države strane ugovornice da potpisivanje i ratifikaciju Konvencije i Opcionog protokola smatraju prioritetnim i izražava nadu da će isti stupiti na snagu što je moguće pre;

4. Traži od Generalnog sekretara da obezbedi osoblje i uslove neophodne za efikasno obavljanje funkcija Konferencije država strana ugovornica Konvencije i Komiteta, saglasno Konvenciji i Opcionom protokolu nakon stupanja na snagu Konvencije, kao i za popularisanje Konvencije i Opcionog protokola;

5. Takođe traži od Generalnog sekretara da počne progresivno da primenjuje standarde i smernice za pristup objektima i službama sistema UN, imajući u vidu relevantne odredbe Konvencije, posebno kada su u pitanju renoviranja;

6. Traži od agencija i organizacija UN i poziva međuvladine i nevladine organizacije da ulože napore u cilju popularisanja Konvencije i Opcionog protokola i da doprinesu njihovom razumevanju;

7. Traži od Generalnog sekretara da Generalnoj skupštini podnese izveštaj na njenom 62. zasedanju o statusu Konvencije i Opcionog protokola i primeni ove rezolucije, u okviru podtačke pod nazivom "Konvencija o pravima osoba sa invaliditetom".

76. plenarna sednica
13. decembar 2006.

Aneks I

Konvencija o pravima osoba sa invaliditetom

Preamble

Države strane ugovornice ove Konvencije,

(a) Podsećajući na načela Povelje UN kojima se priznaju urođeno dostoјanstvo i vrednost kao i jednaka i neotudiva prava svih članova ljudske porodice kao temelj slobode, pravde i mira u svetu;

(b) Imajući u vidu da su Ujedinjene nacije u Opštoj deklaraciji o ljudskim pravima i Međunarodnim paktovima o ljudskim pravima proklamovale i saglasile se da svakom pojedincu pripadaju sva prava i slobode sadržane u tim dokumentima, bez diskriminacije bilo koje vrste;

(c) Ponovo potvrđujući univerzalnost, nedeljivost, međuzavisnost i međusobnu povezanost svih ljudskih prava i osnovnih sloboda, kao i potrebu da se osobama sa invaliditetom garantuje puno uživanje tih prava i sloboda bez diskriminacije;

(d) Podsećajući na Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima, Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima, Međunarodnu konvenciju o uklanjanju svih oblika rasne diskriminacije, Konvenciju o uklanjanju svih oblika diskriminacije žena, Konvenciju protiv torture i drugih oblika okrutnog, nehumanog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja, Konvenciju o pravima deteta i na Međunarodnu konvenciju o zaštiti prava svih radnika migranata i članova njihove porodice;

(e) Svesne da invaliditet predstavlja koncept koji se razvija i da invaliditet proizlazi iz interakcije lica sa oštećenjima i barijera u ponašanju i okruženju kojima se onemogućava njihovo puno i delotvorno učešće u društvu ravноправno sa drugima;

(f) Uvažavajući značaj načela i opštih smernica sadržanih u Svetskom akcionom programu za invalide i u Standardnim pravilima o izjednačavanju mogućnosti za osobe sa invaliditetom u pogledu uticaja na unapređenje, for-

mulisanje i ocenjivanje politika, planova, programa i akcija na nacionalnom, regionalnom i međunarodnom nivou kako bi se još više izjednačile mogućnosti u odnosu na osobe sa invaliditetom;

(g) *Naglašavajući* važnost uključivanja problema invaliditeta u relevantne strategije održivog razvoja kao njihovog sastavnog dela;

(h) *Priznajući takođe* da diskriminacija protiv bilo koje osobe po osnovu invaliditeta predstavlja povredu urođenog dostojanstva i vrednosti ljudskog bića;

(i) *Konstatujući nadalje* različitost osoba sa invaliditetom;

(j) *Uviđajući* potrebu za unapređenjem i zaštitom ljudskih prava svih osoba sa invaliditetom, uključujući one kojima je potrebna intenzivnija podrška;

(k) *Izražavajući zabrinutost* zbog toga što, uprkos ovim raznim instrumentima i poduhvatima, osobe sa invaliditetom i dalje nailaze na prepreke u svom učeštu kao ravnopravni članovi društva i na kršenja njihovih ljudskih prava u svim delovima sveta;

(l) *Priznajući* značaj međunarodne saradnje za poboljšanje životnih uslova osoba sa invaliditetom u svakoj zemlji, posebno u zemljama u razvoju;

(m) *Uvažavajući* dragocene postojeće i potencijalne doprinose osoba sa invaliditetom sveukupnoj dobrobiti i raznolikosti njihovih zajednica, kao i da će ostvarenje punog uživanja ljudskih prava i osnovnih sloboda od strane osoba sa invaliditetom i puno učešće osoba sa invaliditetom dovesti do jačanja njihovog osećanja pripadnosti i do značajnog napretka humanog, društvenog i ekonomskog razvoja društva i iskorenjivanja siromaštva;

(n) *Svesne* i značaja koji za osobe sa invaliditetom ima njihova individualna samostalnost i nezavisnost uključujući slobodu sopstvenog izbora;

(o) *Imajući u vidu* da osobe sa invaliditetom treba da imaju priliku da aktivno učestvuju u procesima odlučivanja o politikama i programima, uključujući i one koji ih se neposredno tiču;

(p) *Zabrinute* zbog teških uslova s kojima se suočavaju osobe sa invaliditetom koje su izložene višestrukim i pogoršanim oblicima diskriminacije po osnovu rase, boje kože, pola, jezika, veroispovesti, političkog ili drugog uverenja, nacionalnog, etničkog, autohtonog ili socijalnog porekla, imovinskog stanja, rođenja, životnog doba ili drugog statusa;

(q) *Konstatujući* da često postoji veći rizik da žene i devojke sa invaliditetom, kako u porodici tako i izvan nje, budu izložene nasilju, povredi ili zlostavljanju, zanemarivanju ili nemarnom ophođenju, lošem postupanju ili eksplataciji;

(r) *Konstatujući* da bi deca sa invaliditetom trebalo da u potpunosti uživaju sva ljudska prava i osnovne slobode na jednakoj osnovi sa drugom decom i podsećajući na obaveze u tom smislu država strana ugovornica Konvencije o pravima deteta;

(s) *Naglašavajući* potrebu uključivanja rodne ravopravnosti u sve napore u cilju ostvarenja punog uživanja ljudskih prava i osnovnih sloboda osoba sa invaliditetom;

(t) *Ističući* činjenicu da većina osoba sa invaliditetom živi u uslovima siromaštva i priznajući u tom pogledu hitnu potrebu rešavanja negativnog uticaja siromaštva na osobe sa invaliditetom;

(u) *Imajući u vidu* da su uslovi mira i bezbednosti, zasnovani na punom poštovanju ciljeva i načela Povelje Ujedinjenih nacija, kao i na poštovanju prijenljivih instrumenata ljudskih prava, neophodni za punu zaštitu osoba sa invaliditetom, posebno za vreme oružanih sukoba i strane okupacije;

(v) *Uviđajući* značaj dostupnosti fizičkog, socijalnog, ekonomskog i kulturnog okruženja, zdravlja i obrazovanja kao i informacija mogućnosti komunikacije, u procesu omogućavanja osobama sa invaliditetom da u potpunosti uživaju sva ludska prava i osnovne slobode;

(w) *Shvatajući* da je pojedinc, koji ima obaveze prema drugim pojedincima i prema zajednici kojoj on/ona pripada, dužan da se bori za unapređenje i poštovanje prava priznatih u Međunarodnoj povelji o ljudskim pravima;

(x) *Uverene* da je porodica prirodna i osnovna grupna jedinica društva i da ima pravo na zaštitu društva i države, kao i da bi osobe sa invaliditetom i članovi njihove porodice trebalo da imaju neophodnu zaštitu i pomoći kako bi se porodicama omogućilo da doprinesu punom i jednakom uživanju prava osoba sa invaliditetom;

(y) *Uverene* da će sveobuhvatna i integralna međunarodna konvencija o unapređenju i zaštiti prava i dostojanstva osoba sa invaliditetom značajno doprineti poboljšanju ozbiljnog društvenog nepovoljnog položaja osoba sa invaliditetom i unaprediti njihovo učešće u civilnim, političkim, ekonomskim, društvenim u kulturnim oblastima uz jednakе mogućnosti, kako u zemljama u razvoju tako i u razvijenim zemljama;

Saglasile su se o sledećem:

Član 1.

Cilj

Cilj ove Konvencije je da se unapredi, zaštići i osigura puno i jednak uživanje svih ljudskih prava i osnovnih sloboda svim osobama sa invaliditetom i unapredi poštovanje njihovog urođenog dostojanstva.

Osobe sa invaliditetom uključuju i one koje imaju dugoročna fizička, mentalna, intelektualna ili čulna oštećenja koja u interakciji sa raznim preprekama mogu ometati njihovo puno i efikasno učešće u društvu na jednakoj osnovi sa drugima.

Član 2.

Definicije

Za svrhe ove Konvencije:

“Komunikacija” podrazumeva jezike, prikaz teksta, Brajevo pismo, taktilnu komunikaciju, krupna slova, pristup multimedijima kao i pisane, audio, usme-

ne, čitačke i augmentative i alternativne načine, sredstva i formate komunikacije, uključujući pristup informacijama i komunikacionoj tehnologiji;

„Jezik“ podrazumeva govorni i znakovni jezik i druge oblike negovornih jezika;

„Diskriminacija po osnovu invaliditeta“ podrazumeva svaku razliku, isključivanje ili ograničenje na osnovu invaliditeta, što ima za cilj ili efekat narušenja ili poništenja priznavanja, uživanja ili vršenja, ravnopravno sa drugima, svih ljudskih prava i osnovnih sloboda u političkoj, ekonomskoj, društvenoj, kulturnoj, civilnoj ili bilo kojoj drugoj oblasti. Ona obuhvata i sve oblike diskriminacije, uključujući uskraćivanje razumnog prilagođavanja;

«Razumno prilagođavanje» označava neophodno i adekvatno modifikovanje i usklađivanje kojim se ne nameće nesrazmerno, odnosno nepotrebno opterećenje, tamo gde je to u konkretnom slučaju potrebno, kako bi se obezbedilo da osobe sa invaliditetom uživaju, odnosno ostvaruju ravnopravno sa drugima sva ludska prava i osnovne slobode;

«Univerzalni dizajn» označava dizajn proizvoda, okruženja, programa i usluga koje koriste svi, u najvećoj mogućoj meri, bez potrebe prilagođavanja ili specijalnog dizajniranja. «Univerzalni dizajn» ne isključuje pomoćna sredstva za određene grupe osoba sa invaliditetom tamo gde je to potrebno.

Član 3. Opšta načela

Načela ove Konvencije su sledeća:

- (a) poštovanje urođenog dostojanstva, individualna samostalnost uključujući slobodu vlastitog izbora i nezavisnost osoba;
- (b) zabrana diskriminacije;
- (c) puno i efikasno učešće i uključivanje u društvo;
- (d) uvažavanje razlika i prihvatanje osoba sa invaliditetom kao dela ljudske raznolikosti i čovečanstva;
- (e) jednakе mogućnosti;
- (f) pristupačnost;
- (g) ravnopravnost žena i muškaraca;
- (h) uvažavanje razvojnih sposobnosti dece sa invaliditetom kao i poštovanje prava dece sa invaliditetom na očuvanje svog identiteta.

Član 4. Opšte obaveze

1. Države strane ugovornice prihvataju da obezbede i unaprede puno ostvarivanje svih ljudskih prava i osnovnih sloboda za sve osobe sa invaliditetom bez diskriminacije bilo koje vrste po osnovu invaliditeta. U tom cilju države strane ugovornice preuzimaju obavezu da:

- (a) usvoje sve odgovarajuće zakonodavne, administrativne i druge mere za ostvarenje prava priznatih ovom Konvencijom;

- (b) preduzmu sve odgovarajuće mere, uključujući i zakonodavstvo, u cilju menjanja ili ukidanja postojećih zakona, propisa, običaja i prakse koji predstavljaju diskriminaciju prema osobama sa invaliditetom;
- (c) uzmu u obzir zaštitu i unapređenje ljudskih prava osoba sa invaliditetom u okviru svih politika i programa;
- (d) se uzdržavaju od svih postupaka ili prakse koji nisu u skladu sa ovom Konvencijom, kao i da obezbede da državni organi i institucije deluju u skladu sa ovom Konvencijom;
- (e) preduzmu sve odgovarajuće mere za oticanje diskriminacije po osnovu invalidnosti od strane bilo kog lica, organizacije ili privatnog preduzeća;
- (f) da preduzmu odnosno podstiću istraživanje i razvoj univerzalno dizajniranih predmeta, usluga, opreme i uređaja, kako je definisano u članu 2. ove Konvencije, što bi trebalo da iziskuje minimalno eventualno prilagođavanje i najniže troškove u cilju zadovoljavanja specifičnih potreba osobe sa invaliditetom, unapređenja njihove dostupnosti i korišćenja, kao i podsticanja univerzalnog dizajna u utvrđivanju standarda i smernica;
- (g) da preduzmu, odnosno podstiću istraživanje i razvoj, dostupnost i korišćenje novih tehnologija, uključujući informacione i komunikacione tehnologije, pomagala za kretanje, sredstva i tehnologije za pomoć pogodne za osobe sa invaliditetom, pri čemu treba dati prednost tehnologijama čija je cena pristupačna;
- (h) da pruže dostupne informacije osobama sa invaliditetom o pomagalicima za kretanje, sredstvima i tehnologijama za pomoć, uključujući nove tehnologije, kao i druge oblike pomoći, usluga podrške i olakšice;
- (i) da podstiću obuku stručnih kadrova i osoblja koje radi sa osobama sa invaliditetom o pravima predviđenim ovom Konvencijom kako bi se obezbedila bolja pomoć i usluge garantovane na osnovu tih prava.

2. Što se tiče ekonomskih, socijalnih i kulturnih prava, svaka država strana ugovornica preuzima obavezu da preduzme mere u skladu sa svojim maksimalno raspoloživim sredstvima i, tamo gde je to potrebno, u okviru međunarodne saradnje, kako bi se postepeno osiguralo puno ostvarivanje tih prava bez štete po one obaveze sadržane u ovoj Konvenciji koje su odmah primenljive prema međunarodnom pravu.

3. U izradi i primeni propisa i politika u cilju primene ove Konvencije, kao i u drugim procesima odlučivanja u vezi s pitanjima koja se tiču osoba sa invaliditetom, države strane ugovornice će tesno saradivati i aktivno uključivati osobe sa invaliditetom, uključujući i decu sa invaliditetom preko njihovih reprezentativnih organizacija.

4. Nijedna odredba ove Konvencije neće uticati na eventualne druge odredbe koje u većoj meri vode ostvarivanju prava osoba sa invaliditetom, a koje mogu biti sadržane u pravu države strane ugovornice ili međunarodnom

pravu koje je na snazi u odnosu na tu državu. Neće biti ograničavanja, odnosno odstupanja od bilo kojeg ljudskog prava i osnovnih sloboda priznatih ili postojećih u bilo kojoj državi strani ugovornici ove Konvencije u skladu s pravom, konvencijama, propisima ili običajima pod izgovorom da se ovom Konvencijom ne priznaju ta prava ili slobode, odnosno da se priznaju u manjoj meri.

5. Odredbe ove Konvencije odnose se na sve delove saveznih država bez ikakvih ograničenja, odnosno izuzetaka.

Član 5.

Jednakost i zabrana diskriminacije

1. Države strane ugovornice konstatuju da su svi pojedinci jednaki pred zakonom i po zakonu, kao i da imaju pravo da bez ikakve diskriminacije uživaju jednaku zaštitu i jednake pogodnosti u skladu sa zakonom.

2. Države strane ugovornice će zabraniti svaku diskriminaciju po osnovu invalidnosti i garantovaće osobama sa invaliditetom jednaku i efikasnu pravnu zaštitu od diskriminacije po bilo kom osnovu.

3. Da bi unapredile jednakost i otklonile diskriminaciju, države strane ugovornice će preduzeti sve odgovarajuće korake za obezbeđenje razumnog prilagođavanja.

4. Posebne mere koje su neophodne za ubrzavanje ili dostizanje de facto jednakosti osoba sa invaliditetom neće se smatrati diskriminacijom u smislu odredaba ove Konvencije.

Član 6.

Žene sa invaliditetom

1. Države strane ugovornice su svesne toga da su žene i devojke sa invaliditetom izložene višestrukoj diskriminaciji i u tom pogledu će preduzeti mere kako bi im obezbedile potpuno i ravnopravno ostvarivanje svih ljudskih prava i osnovnih sloboda.

2. Države strane ugovornice će preduzeti sve odgovarajuće mere kako bi obezbedile potpun razvoj, napredak i ospozobljavanje žena da bi im se garantovalo vršenje i uživanje ljudskih prava i osnovnih sloboda sadržanih u ovoj Konvenciji.

Član 7.

Deca sa invaliditetom

1. Države strane ugovornice će preduzeti sve neophodne mere da se deci sa invaliditetom obezbedi da, ravnopravno sa drugom decom, u punoj meri uživaju sva ljudska prava i osnovne slobode.

2. U svim akcijama koje se tiču dece sa invaliditetom mora se prevashodno voditi računa o najboljim interesima deteta.

3. Države strane ugovornice će obezrediti da deca sa invaliditetom imaju pravo na slobodno izražavanje svog mišljenja o svim pitanjima koja ih se tiču,

da se njihovom mišljenju da odgovarajuća težina u skladu sa njihovim uzrastom i zrelošću, ravnopravno sa drugom decom, kao i da im se pruži pomoć s obzirom na njihovu invalidnost i pomoć koja je primerena njihovom uzrastu kako bi ostvarila to pravo.

Član 8.

Podizanje svesti

1. Države strane ugovornice se obavezuju da usvoje neposredne, efikasne i odgovarajuće mere:

- (a) da se podigne svest u celom društvu, uključujući na nivou porodice, o osobama sa invaliditetom i da se neguje poštovanje prava i dostojanstva osoba sa invaliditetom;
- (b) da se bore protiv stereotipa, predrasuda i štetne prakse u odnosu na osobe sa invaliditetom, uključujući one zasnovane na polu i životnom dobu, u svim sferama života;
- (c) da se unapredi svest o sposobnostima i doprinosu osoba sa invaliditetom.

2. Mere u tom cilju obuhvataju:

- (a) pokretanje i nastavljanje efikasnih kampanja za upoznavanje javnosti s ciljem:
 - (i) negovanja osetljivosti za prava osoba sa invaliditetom;
 - (ii) unapređenja pozitivne percepcije i veće društvene svesti u odnosu na osobe sa invaliditetom;
 - (iii) unapređenja uvažavanja stručnosti, zasluga i sposobnosti osoba sa invaliditetom, kao i njihovog doprinosa na radnom mestu i tržištu rada;
- (b) podsticanja na svim nivoima obrazovnog sistema, uključujući i kod dece od malih nogu, ponašanja koje uvažava prava osoba sa invaliditetom;
- (c) podsticanja svih medijskih glasila da prikazuju osobe sa invaliditetom na način koji je u skladu s ciljem ove Konvencije;
- (d) unapređenja programa podizanja svesti o osobama sa invaliditetom i pravima osoba sa invaliditetom.

Član 9.

Pristupačnost

1. U cilju omoćavanja samostalnog života i punog učešća osoba sa invaliditetom u svim sferama života, države strane ugovornice će preduzeti odgovarajuće mere da osobama sa invaliditetom obezbede pristup, ravnopravno sa drugima, fizičkom okruženju, prevozu, informacijama i komunikacijama, uključujući informacione i komunikacione tehnologije i sisteme, kao i drugim pogodnostima i uslugama koje su otvorene, odnosno koje stoje na raspolaganju javnosti, kako u urbanim tako i u ruralnim sredinama. Te mere, koje

uključuju identifikovanje i uklanjanje prepreka i barijera za pristup, odnosiće se, između ostalog, i na:

- (a) zgrade, puteve, prevozna sredstva i druge pogodnosti u zatvorenom i na otvorenom prostoru, uključujući škole, stambene objekte, zdravstvene objekte i radna mesta;
 - (b) informacije, komunikacije i druge usluge, uključujući i elektronske usluge i hitne službe.
2. Države strane ugovornice će takođe preduzeti odgovarajuće mere:
- (a) da utvrde, promovišu i prate primenu minimalnih standarda i smernica za pristupačnost objekata i usluga koje su otvorene odnosno koje stoje na raspolaganju javnosti;
 - (b) da obezbede da privatna pravna lica koja pružaju usluge i pogodnosti otvorene ili na raspolaganju javnosti vode računa o svim aspektima njihove pristupačnosti osobama sa invaliditetom;
 - (c) da obezbede obuku nosilaca o problemima pristupačnosti s kojima se suočavaju osobe sa invaliditetom;
 - (d) da se u zgradama i drugim objektima otvorenim za javnost obezbede oznake na Brajevom pismu i na način da se lako čitaju i razumeju;
 - (e) da se pruže oblici neposredne pomoći i posrednici, uključujući vodiče, čitače i stručne tumače za znakovni jezik, kako bi se olakšao pristup zgradama i drugim objektima otvorenim za javnost;
 - (f) da podstiču druge odgovarajuće oblike pomoći i podrške osobama sa invaliditetom kako bi im se obezbedio pristup informacijama;
 - (g) da podstiču pristup osoba sa invaliditetom novim informacionim i komunikacionim tehnologijama i sistemima, uključujući internet;
 - (h) da podstiču blagovremenu izradu, razvoj, proizvodnju i distribuciju dostupnih informacionih i komunikacionih tehnologija i sistema, kako bi postali dostupni uz minimalne troškove.

Član 10. Pravo na život

Države strane ugovornice ponovo potvrđuju da svako ljudsko biće ima urođeno pravo na život i preduzeće sve potrebne mere kako bi se osobama sa invaliditetom omogućilo da ga u punoj meri uživaju, ravnopravno sa drugima.

Član 11. Rizične situacije i humanitarne katastrofe

Države strane ugovornice će preduzeti, u skladu sa svojim obavezama prema međunarodnom pravu, uključujući međunarodno humanitarno pravo i međunarodno pravo vezano za ljudska prava, sve potrebne mere kako bi se obezbedila zaštita i sigurnost osoba sa invaliditetom u rizičnim situacijama, uključujući situacije oružanog sukoba, humanitarne katastrofe i elementarne nepogode.

Član 12.

Ravnopravnost pred zakonom

1. Države strane ugovornice ponovo potvrđuju da osobe sa invaliditetom imaju pravo da svuda budu priznate pred zakonom, kao i druga lica.

2. Države strane ugovornice priznaju da osobe sa invaliditetom ostvaruju svoju poslovnu sposobnost ravnopravno sa drugima u svim aspektima života.

3. Države strane ugovornice će preduzeti odgovarajuće mere kako bi osobama sa invaliditetom omogućile dostupnost pomoći koja im može biti potrebna u ostvarivanju njihove poslovne sposobnosti.

4. Države strane ugovornice će obezbediti da se svim merama koje se odnose na ostvarivanje poslovne sposobnosti pruže odgovarajuće i efikasne garancije radi sprečavanja zloupotrebe shodno međunarodnom pravu koje se odnosi na ljudska prava. Takve garancije obezbediće da se merama koje se odnose na ostvarivanje pravnog kapaciteta poštiju prava, volja i prioriteti odnosne osobe, kao i da ne dođe do sukoba interesa i neprimerenog uticaja, da budu proporcionalne i prilagođene okolnostima odnosne osobe, u najkraćem mogućem trajanju i da podležu redovnom preispitivanju nadležnog nezavisnog i nepristrasnog organa ili sudskog tela. Garancije će biti proporcionalne stepenu u kojem takve mere utiču na prava i interes osobe na koju se odnose.

5. U zavisnosti od odredaba ovog člana države strane ugovornice će preduzeti sve odgovarajuće i efikasne mere kako bi se osobama sa invaliditetom obezbedila jednaka prava da budu vlasnici imovine ili da je nasleđuju, da kontrolišu svoje finansije i da imaju ravnopravan pristup bankarskim kreditima, hipotekarnim zajmovima i drugim oblicima finansijskog kreditiranja, kao i da osobama sa invaliditetom ne budu lišene svoje imovine nečijom samovoljom.

Član 13.

Pristup pravdi

1. Države strane ugovornice će osobama sa invaliditetom obezbediti efikasan pristup pravdi ravnopravno sa drugim licima, u skladu s procedurom i starošću, kako bi im se olakšalo efikasno obavljanje dužnosti direktnih i indirektnih učesnika, kao i uloge svedoka, u svim sudskim postupcima, kako u istražnom tako i u drugim preliminarnim fazama postupka.

2. Da bi se osobama sa invaliditetom obezbedio efikasan pristup pravdi, države strane ugovornice unapređivaće odgovarajuću obuku namenjenu licima zaposlenim u oblasti pravosuđa, uključujući policiju i zatvorsko osoblje.

Član 14.

Lična sloboda i bezbednost

1. Države strane ugovornice će obezbediti da osobe sa invaliditetom ravnopravno sa drugima:

- (a) uživaju pravo na ličnu slobodu i bezbednost;
 - (b) ne budu lišene slobode protivzakonito ili nečijom samovoljom, da svako lišavanje slobode bude u skladu sa zakonom, kao i da postojanje invaliditeta ni u kom slučaju ne može biti opravданje za lišavanje slobode.
2. Države strane ugovornice će obezrediti da, u slučaju da osobe s invaliditetom budu lišene slobode bilo kakvim postupkom, te osobe ravnopravno sa drugima imaju pravo na garancije u skladu s međunarodnim pravom koje se odnose na ljudska prava i da se s njima postupa u skladu s ciljevima i načelima ove Konvencije, uključujući obezbeđenje odgovarajućeg smeštaja.

Član 15.

Odsustvo zlostavljanja ili okrutnog, nehumanog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja

- 1. Niko neće biti izložen zlostavljanju ili okrutnom, nehumanom ili ponižavajućem postupanju ili kažnjavanju, posebno niko neće biti podvrgnut medicinskim ili naučnim eksperimentima bez svoje saglasnosti.
- 2. Države strane ugovornice će preduzeti sve efikasne zakonske, administrativne, sudske ili druge mere u cilju sprečavanja da osobe sa invaliditetom, ravnopravno sa drugima, budu izložene zlostavljanju ili svirepom, nehumanom ili ponižavajućem postupanju ili kažnjavanju.

Član 16.

Odsustvo eksploracije, nasilja i zloupotrebe

- 1. Države strane ugovornice će preduzeti sve odgovarajuće zakonske, administrativne, socijalne, obrazovne i druge mere kako bi zaštitile osobe sa invaliditetom, kako u njihovom domu tako i izvan njega, od svih oblika eksploracije, nasilja i zloupotrebe, uključujući aspekte vezane za pol.
- 2. Države strane ugovornice će preduzeti takođe sve odgovarajuće mere u cilju sprečavanja svih oblika iskorišćavanja, nasilja i zloupotrebe obezbeđivanjem, između ostalog, odgovarajućih oblika pomoći i podrške, shodno polu i starosti, osobama sa invaliditetom i njihovim porodicama i starateljima, uključujući pružanjem informacija i obukom o tome kako izbeći, prepoznati i prijaviti slučajevе iskorišćavanja, nasilja i zloupotrebe. Države strane ugovornice će obezrediti da se prilikom pružanja zaštite vodi računa o starosti, polu i invaliditetu.

- 3. U cilju sprečavanja nastajanja bilo kakvih oblika iskorišćavanja, nasilja i zloupotrebe, države strane ugovornice će obezrediti da sve olakšice i programi namenjeni osobama sa invaliditetom budu efikasno praćeni od strane nezavisnih organa.

- 4. Države strane ugovornice će preduzeti sve odgovarajuće mere radi unapređenja fizičkog, kognitivnog i psihološkog oporavka, rehabilitacije i socijalne reintegracije osoba sa invaliditetom koje postanu žrtve bilo kakvog iskorišćavanja, nasilja ili zloupotrebe, uključujući obezbeđivanjem usluga za-

štite. Takav oporavak i reintegracija će se realizovati u okruženju koje podstiče zdravlje, blagostanje, samopoštovanje, dostojanstvo i samostalnost ličnosti vodeći računa o potrebama vezanim za pol i starost.

5. Države strane ugovornice će obezbediti efikasne zakone i politiku, uključujući one koji se odnose na žene i decu, kako bi se obezbedilo da slučajevi iskorišćavanja, nasilja i zloupotrebe osoba sa invaliditetom budu identifikovani, ispitani i, po potrebi, krivično gonjeni.

Član 17.

Zaštita integriteta ličnosti

Svaka osoba sa invaliditetom ima pravo na poštovanje svog fizičkog i mentalnog integriteta ravnopravno sa drugima.

Član 18.

Sloboda kretanja i državljanstvo

1. Države strane ugovornice će priznati osobama sa invaliditetom pravo na slobodu kretanja, slobodan izbor boravišta i na državljanstvo ravnopravno sa drugima, uključujući obezbeđenjem da osobe sa invaliditetom:

- (a) imaju pravo na sticanje i promenu državljanstva i da ne budu lišene državljanstva samovoljom ili zbog invaliditeta;
- (b) ne budu lišene, zbog invaliditeta, mogućnosti da pribave, poseduju i koriste dokumentaciju u vezi sa njihovim državljanstvom ili druge identifikacione dokumente ili da koriste odgovarajuće postupke, kao što je imigracioni postupak, koji mogu biti potrebni radi lakšeg ostvarivanja prava na slobodu kretanja;
- (c) imaju slobodu da napuste svaku zemlju, uključujući njihovu;
- (d) ne budu lišene, proizvoljno ili na osnovu invaliditeta, prava na ulazak u svoju zemlju.

2. Deca sa invaliditetom biće upisana odmah po rođenju i imaće od rođenja pravo na lično ime, pravo na sticanje državljanstva i, po mogućnosti, pravo da znaju ko su im roditelji i na roditeljsko staranje.

Član 19.

Samostalan život i uključivanje u zajednicu

Države strane ugovornice ove Konvencije priznaju jednako pravo svim osobama sa invaliditetom da žive u zajednici, da imaju jednak izbor kao i drugi i preduzeće efikasne i odgovarajuće mere da osobama sa invaliditetom olakšaju potpuno uživanje ovog prava i njihovo potpuno uključivanje i učešće u zajednici, uključujući obezbeđenjem da:

(a) osobe sa invaliditetom imaju mogućnost izbora boravišta, kao i na to gde i sa kim će živeti, ravnopravno sa drugima, i da ne budu obavezne da žive u nekim konkretnim životnim uslovima;

(b) osobe sa invaliditetom imaju pristup većem broju kućnih, rezidencijskih i drugih usluga za pružanje podrške od strane zajednice, uključujući personalnu asistenciju koja im je potrebna za život i uključivanje u zajednicu, kao i sprečavanje izolacije ili izopštavanja iz zajednice;

(c) usluge i olakšice koje zajednica pruža stanovništvu u celini budu pod istim uslovima dostupne osobama sa invaliditetom i da zadovoljavaju njihove potrebe.

Član 20.

Lična pokretljivost

Države strane ugovornice će preduzeti efikasne mere da osobama sa invaliditetom obezbede ličnu pokretljivost sa najvećim mogućim stepenom samostalnosti, uključujući:

(a) da osobama s invaliditetom olakšaju ličnu pokretljivost na način i u vreme koje one odaberu, uz prihvatljive troškove;

(b) da se osobama sa invaliditetom olakša pristup kvalitetnim pomagalima za kretanje, uređajima, tehnologijama i oblicima žive pomoći i posrednika u kretanju, uključujući njihovo stavljanje na raspolaganje uz prihvatljive troškove;

(c) da osobama s invaliditetom obezbede obuku u veštinama kretanja kao i specijalizovanom osoblju koje će raditi sa tim osobama;

(d) da podstaknu pravna lica koja proizvode pomagala, sredstva i pomoćne tehnologije za kretanje da uzmu u obzir sve aspekte pokretljivosti osoba sa invaliditetom.

Član 21.

Sloboda izražavanja i mišljenja i pristup informacijama

Države strane ugovornice će preduzeti sve odgovarajuće mere kako bi obezbedile da osobe sa invaliditetom mogu da uživaju pravo na slobodu izražavanja i mišljenja, uključujući slobodu da traže, primaju i prenose informacije i ideje, ravnopravno sa drugima, posredstvom svih oblika komunikacije po vlastitom izboru, kao što je definisano u članu 2. ove Konvencije, uključujući:

(a) pružanje informacija osobama sa invaliditetom, koje su namenjene široj javnosti, u pristupačnim formatima i tehnologijama odgovarajućim za različite vrste invaliditeta, blagovremeno i bez dodatnih troškova;

(b) prihvatanje i olakšavanje korišćenja znakovnog jezika, Brajovog pisma, uveličavajuće i alternativne komunikacije i svih drugih raspoloživih sredstava, načina i formata komunikacije po vlastitom izboru, od strane osoba sa invaliditetom u zvaničnim interakcijama;

(c) pozivanje privatnih pravnih lica koja pružaju usluge širokoj javnosti, uključujući putem interneta, da pružaju informacije i usluge u pristupačnom i upotrebljivom formatu osobama sa invaliditetom;

(d) podsticanje sredstava masovnog informisanja, uključujući pružaoce

informacija putem interneta, da učine svoje usluge pristupačnim osobama sa invaliditetom;

(e) priznavanje i podsticanje korišćenja znakovnog jezika.

Član 22.

Poštovanje privatnosti

1. Nijedna osoba sa invaliditetom, bez obzira na mesto stanovanja ili način organizacije života, neće biti izložena samovoljnom ili protivzakonitom mešanju u njegovu/njenu privatnost, porodicu, dom ili prepisku ili druge oblike komunikacije ili protivzakonitim napadima na njegovu/njenu čast i ugled. Osobe sa invaliditetom imaju pravo na zaštitu putem zakona od takvog mešanja ili napada.

2. Države strane ugovornice će štititi privatnost ličnih, zdravstvenih i informacija u vezi sa rehabilitacijom osoba sa invaliditetom, ravnopravno sa drugima.

Član 23.

Poštovanje doma i porodice

1. Države strane ugovornice će preduzeti efikasne i odgovarajuće mere u cilju otklanjanja diskriminacije osoba sa invaliditetom u svim pitanjima koja se odnose na brak, porodicu, roditeljstvo i lične odnose, ravnopravno sa drugima, kako bi se obezbedilo:

- a) priznavanje prava svih osoba sa invaliditetom u životnom dobu za stapanje u brak da stupe u brak i osnuju porodicu na osnovu slobodne i punе saglasnosti budućih supružnika;
- b) priznavanje prava osobama sa invaliditetom da slobodno i odgovorno odlučuju o broju i razmaku između rađanja dece i da imaju pristup informacijama odgovarajućim za njihovo životno doba, obrazovanju u vezi sa rađanjem i planiranjem porodice, kao i potrebnim sredstvima kako bi im se omogućilo vršenje ovih prava;
- c) da osobe sa invaliditetom, uključujući decu, očuvaju svoju plodnost ravnopravno sa drugima.

2. Države strane ugovornice će obezrediti prava i odgovornosti osoba sa invaliditetom u vezi sa starateljstvom, štićeništvom i skrbništvom, usvajanjem dece ili sličnim institutima, tamo gde su ovi koncepti predviđeni nacionalnom zakonodavstvom; u svim slučajevima najviše će se voditi računa o najboljim interesima deteta. Države strane ugovornice će pružati odgovarajuću pomoć osobama sa invaliditetom u vršenju njihovih obaveza podizanja dece.

3. Države strane ugovornice će obezrediti da deca sa invaliditetom imaju jednaka prava u pogledu porodičnog života. U cilju ostvarivanja ovih prava i sprečavanja skrivanja, napuštanja, zanemarivanja i izopštavanja dece sa invaliditetom, države strane ugovornice se obavezuju da pružaju blagovremene

i sveobuhvatne informacije, usluge i podršku deci sa invaliditetom i njihovim porodicama.

4. Države strane ugovornice će obezbediti da se dete ne razdvaja od svojih roditelja protiv svoje volje, osim ukoliko nadležni organi na osnovu sudske preispitivanja ne utvrde, u skladu sa zakonom i procedurama koje se primenjuju, da je takvo razdvajanje neophodno u najboljem interesu deteta. Ni u kom slučaju se dete neće razdvajati od roditelja na osnovu invaliditeta bilo deteta ili jednog ili oba roditelja.

5. Države strane ugovornice će, ukoliko najbliža porodica nije u stanju da vodi brigu o detetu sa invaliditetom, uložiti sve napore kako bi se obezbedilo alternativno staranje u okviru šire porodice ili, ukoliko to nije moguće, u okviru zajednice u porodičnom okruženju.

Član 24. Obrazovanje

1. Države strane ugovornice priznaju pravo osoba sa invaliditetom na obrazovanje. U cilju ostvarivanja ovog prava bez diskriminacije i na osnovu jednakih mogućnosti, države strane ugovornice će obezbediti inkluzivni sistem obrazovanja na svim nivoima i doživotno učenje u cilju:

- a) punog razvoja ljudskog potencijala i osećanja dostojanstva i vlastite vrednosti, kao i jačanja poštovanja ljudskih prava, osnovnih sloboda i različitosti među ljudima;
- b) razvoja ličnosti, talenata i kreativnosti osoba sa invaliditetom, kao i njihovih umnih i fizičkih sposobnosti do punog stepena njihovih potencijala;
- c) omogućavanja osobama sa invaliditetom da efikasno učestvuju u slobodnom društvu.

2. U ostvarivanju ovog prava, države strane ugovornice će obezbediti da:

- a) osobe sa invaliditetom ne budu isključene iz sistema opšteg obrazovanja na osnovu invaliditeta, kao i da deca sa invaliditetom ne budu isključena iz slobodnog i obavezognog osnovnog ili srednjeg obrazovanja, na osnovu invaliditeta;
- b) osobe sa invaliditetom imaju pristup inkluzivnom, kvalitetnom i slobodnom osnovnom i srednjem obrazovanju, ravnopravno sa drugima u zajednici u kojoj žive;
- c) se pruže razumna prilagođavanja u skladu s potrebama pojedinca na kojeg se to odnosi;
- d) osobe sa invaliditetom dobiju potrebnu podršku u okviru sistema opšteg obrazovanja radi njihovog efikasnijeg obrazovanja;
- e) efektivne mere individualizovane podrške budu obezbeđene u sredinama koje maksimalno pogoduju akademskom i društvenom razvoju, u skladu sa ciljem punog uključivanja.

3. Države strane ugovornice će omogućiti osobama sa invaliditetom da uče veštine života i društvenog razvoja radi njihovog punog učešća u obrazovanju i ravnopravnog pripadanja zajednici. U tom cilju, države strane ugovornice će preduzeti odgovarajuće mere, uključujući da:

- a) omoguće lakše učenje Brajovog pisma, alternativnog pisma, uveličavajućih i alternativnih načina, sredstava i formata komunikacije kao i veština orientacije i kretanja, uz podršku i usmeravanje od strane lica sa sličnim problemima;
- b) olakšaju učenje znakovnog jezika i unaprede lingvistički identitet zajednice gluvih;
- c) obezbede da se školovanje osoba, posebno dece, koja su slepa, glauva ili i slepa i gluva organizuje na najprikladnijim jezicima, načinima i sredstvima komunikacije za pojedinca, kao i u sredinama koje maksimalno pogoduju akademskom i društvenom razvoju.

4. Da bi pomogle da se obezbedi ostvarivanje ovog prava, države strane ugovornice će preduzeti odgovarajuće mere u cilju zapošljavanja nastavnika, uključujući nastavnika sa invaliditetom, koji su kvalifikovani za znakovni jezik i/ili Brajovo pismo, kao i obuke profesionalaca i osoblja koji rade na svim nivoima obrazovanja. Takva obuka će obuhvatiti svest o invaliditetu i korišćenje odgovarajućih uveličavajućih i alternativnih sredstava, načina i formata komunikacije, obrazovnih tehnika i materijala kao podrške osobama sa invaliditetom.

5. Države strane ugovornice će obezbediti da osobe sa invaliditetom imaju pristup opštem tercijernom obrazovanju, stručnoj obuci, školovanju odraslih i doživotnom učenju bez diskriminacije i ravnopravno sa drugima. U tom cilju, države strane ugovornice će voditi računa da se osobama sa invaliditetom obezbede razumna prilagođavanja.

Član 25.

Zdravlje

Države strane ugovornice priznaju osobama sa invaliditetom pravo na ostvarivanje najvišeg mogućeg zdravstvenog standarda bez diskriminacije zasnovane na invaliditetu. Države strane ugovornice će preduzeti sve odgovarajuće mere kako bi osobama sa invaliditetom omogućile pristup zdravstvenim uslugama, vodeći računa o polu, uključujući rehabilitaciju u vezi sa zdravljem. Države strane ugovornice posebno će:

a) obezbediti osobama sa invaliditetom isti izbor, kvalitet i standard besplatne ili pristupačne zdravstvene zaštite i programe koji se nude drugim licima, uključujući u oblasti polnog ili reproduktivnog zdravlja i javnih zdravstvenih programa namenjenih širokoj populaciji;

b) obezbediti one zdravstvene usluge koje su konkretno potrebne osobama sa invaliditetom zbog njihovog invaliditeta, uključujući rano otkrivanje i intervenciju, po potrebi, i usluge namenjene svođenju na najmanju meru i

sprečavanju daljeg invaliditeta, uključujući među decom i starijim osobama;

c) obezbediti ove zdravstvene usluge što je moguće bliže zajednicama gde ljudi žive, uključujući seoske sredine;

d) zatražiti od profesionalnih zdravstvenih radnika da obezbede isti kvalitet lečenja osobama sa invaliditetom kao i drugima, uključujući na osnovu slobodne i informisane saglasnosti, između ostalog, širenjem saznanja o ljudskim pravima, dostojanstvu, autonomiji i potrebama osoba sa invaliditetom putem obuke i usvajanjem etičkih standarda za javnu i privatnu zdravstvenu zaštitu;

e) zabraniti diskriminaciju prema osobama sa invaliditetom prilikom obezbeđenja zdravstvenog osiguranja i životnog osiguranja ukoliko je takvo osiguranje dozvoljeno nacionalnim zakonodavstvom, koje će se obezbediti na pravedan i razuman način;

f) sprečiti diskriminatorsko uskraćivanje zdravstvene zaštite ili zdravstvenih usluga ili hrane ili tečnosti na osnovu invaliditeta.

Član 26.

Habilitacija i rehabilitacija

1. Države strane ugovornice će preduzeti efikasne i odgovarajuće mere, uključujući putem podrške osobama sa sličnim tegobama, kako bi se osobama sa invaliditetom omogućilo da postignu i očuvaju maksimalnu nezavisnost, punu fizičku, mentalnu, socijalnu i stručnu sposobnost, kao i puno uključivanje i učešće u svim aspektima života. U tom cilju, države strane ugovornice će organizovati, ojačati i pružiti sveobuhvatne usluge i programe habilitacije i rehabilitacije, posebno u oblasti zdravlja, zapošljavanja, obrazovanja i socijalnih usluga, tako da ove usluge i programi:

(a) otpočnu u najranijoj mogućoj fazi i da se zasnivaju na multidisciplinarnoj proceni individualnih potreba i sposobnosti;

(b) podrže učešće i uključivanje u zajednicu kao i u sve aspekte društva na dobrovoljnoj osnovi i da budu dostupni osobama sa invaliditetom na mestima najbližim njihovim zajednicama, uključujući seosku sredinu.

2. Države strane ugovornice će podsticati razvoj početne i kontinuirane obuke za profesionalce i drugo osoblje koje radi na pružanju usluga habilitacije i rehabilitacije.

3. Države strane ugovornice će se zalagati za raspoloživost, poznavanje i upotrebu pomoćnih sredstava i tehnologija, osmišljenih za osobe sa invaliditetom, koje se odnose na habilitaciju i rehabilitaciju.

Član 27.

Rad i zapošljavanje

1. Države strane ugovornice priznaju osobama sa invaliditetom pravo na rad, ravnopravno sa drugima; to uključuje pravo na mogućnost sticanja sredstava za život radom koji je slobodno izabran ili prihvaćen na tržištu rada i u

radnoj sredini koja je otvorena, uključiva i pristupačna za osobe sa invaliditetom. Države strane ugovornice će garantovati i unapređivati ostvarivanje prava na rad, uključujući i one osobe koje postanu invalidi tokom rada, tako što će preduzeti odgovarajuće korake, uključujući putem zakonodavstva, između ostalog, u cilju:

- a) zabrane diskriminacije na osnovu invalidnosti u vezi sa svim pitanjima koja se tiču svih oblika zapošljavanja, uključujući uslove za stupanje u radni odnos, angažovanje i zapošljavanje, stalnost zapošljavanja, napredovanje na radnom mestu i bezbedne i zdrave radne uslove;
- b) zaštite prava osoba sa invaliditetom da, ravnopravno sa drugima, uživaju pravedne i povoljne uslove za rad, uključujući jednake mogućnosti i nadoknadu za rad jednake vrednosti, bezbedne i zdrave radne uslove, uključujući zaštitu od uz nemiravanja i ispravljanje nepravdi;
- c) stvaranja uslova da osobe sa invaliditetom imaju mogućnost da ostvaruju svoje pravo na rad i sindikalno udruživanje, ravnopravno sa drugima;
- d) omogućavanja osobama sa invaliditetom da imaju efikasan pristup opštim tehničkim programima i programima za stručno usmeravanje, kao i uslugama nalaženja posla i stručne i kontinuirane obuke;
- e) podsticanja mogućnosti zapošljavanja i napredovanja u karijeri za osobe sa invaliditetom na tržištu rada, kao i pružanje pomoći u pronaalaženju, sticanju, očuvanju posla i vraćanju na posao;
- f) unapređivanja mogućnosti za samozapošljavanje, preduzetništvo, razvoj zadruga i otpočinjanje vlastitog posla;
- g) zapošljavanja osoba sa invaliditetom u javnom sektoru;
- h) podsticanja zapošljavanja osoba sa invaliditetom u privatnom sektoru putem odgovarajućih politika i mera, koje mogu obuhvatiti i afirmativne akcione programe, podsticaje i druge mere;
- i) obezbeđenja razumnih prilagođavanja osobama sa invaliditetom na radnom mestu;
- j) podsticanja osoba sa invaliditetom da stiču radno iskustvo na otvorenom tržištu rada;
- k) podsticanja programa stručne i profesionalne rehabilitacije osoba sa invaliditetom, programa za zadržavanje posla i vraćanje na posao osobama sa invaliditetom.

2. Države strane ugovornice će obezrediti da osobe sa invaliditetom ne budu držane u ropstvu ili stanju sličnom ropstvu, kao i da budu zaštićene, ravnopravno sa drugima, od prisilnog rada ili radne obaveze.

Član 28.

Odgovarajući uslovi života i socijalna zaštita

1. Države strane ugovornice priznaju pravo osoba sa invaliditetom na odgovarajući životni standard za njih i njihovu porodicu, uključujući odgovara-

juću ishranu, odeću i smeštaj, kao i na stalno poboljšavanje uslova života, i predučeće dgovarajuće korake radi očuvanja i unapređivanja ovog prava bez diskriminacije na osnovu invaliditeta.

2. Države strane ugovornice priznaju pravo osoba sa invaliditetom na socijalnu zaštitu i na ostvarivanje tog prava bez diskriminacije na osnovu invaliditeta i predučeće odgovarajuće korake radi očuvanja i unapređivanja ovog prava, uključujući i mere kojima se obezbeđuje da:

- (a) osobe sa invaliditetom imaju ravnopravan pristup uslugama obezbeđenja čiste vode, kao i da imaju pristup odgovarajućim i raspoloživim uslugama, sredstvima i ostaloj pomoći za potrebe invalida;
- (b) osobe sa invaliditetom, posebno žene i devojke sa invaliditetom i starije osobe sa invaliditetom, imaju pristup programima socijalne zaštite i programima za smanjenje siromaštva;
- (c) osobe sa invaliditetom i njihove porodice koje žive u siromaštvu imaju pristup državnoj pomoći za pokrivanje troškova vezanih za invaliditet, uključujući odgovarajuću obuku, davanje saveta, finansijsku pomoć i privremenu tuđu negu;
- (d) osobe sa invaliditetom imaju pristup programima socijalnih stanova;
- (e) osobe sa invaliditetom imaju ravnopravan pristup penzionim pogodnostima i programima.

Član 29. Učešće u političkom i javnom životu

Države strane ugovornice garantuju osobama sa invaliditetom politička prava i mogućnost da ih uživaju na ravnopravnoj osnovi sa drugima, i obavezuju se:

- (a) da osiguraju da osobe sa invaliditetom mogu efikasno i potpuno da učestvuju u političkom i javnom životu ravnopravno kao i drugi, ne-posredno ili preko slobodno izabranih predstavnika, uključujući pravo i mogućnost da osobe sa invaliditetom glasaju i budu birane, između ostalog, tako što će:
 - (i) obezbediti da procedure glasanja, sredstva i materijali budu prikladni, pristupačni i laki za razumevanje i korišćenje;
 - (ii) štititi prava osoba sa invaliditetom da tajno glasaju na izborima i javnim referendumima bez zastrašivanja, kao i da se kandiduju na izborima, da efikasno obavljaju dužnosti i sve javne funkcije na svim nivoima vlasti, omogućavajući korišćenje tehnologija za pomoć i novih tehnologija gde je to moguće;
 - (iii) garantovati slobodno izražavanje volje osoba sa invaliditetom kao birača i u tom cilju, gde je to potrebno, na njihov zahtev, omogućiti da im osoba po njihovom izboru pruži pomoć prilikom glasanja;
- (b) aktivno unapređivati okruženje u kojem osobe sa invaliditetom mogu

efikasno i potpuno da učestvuju u obavljanju javnih poslova bez diskriminacije i ravnopravno sa drugima, i podsticati njihovo učešće u javnim poslovima, uključujući:

- (i) učešće u nevladinih organizacijama i udruženjima koji se bave pitanjem javnog i političkog života zemlje, kao i u aktivnostima i upravi političkih partija;
- (ii) osnivanje i priključivanje organizacijama osoba sa invaliditetom u cilju predstavljanja osoba sa invaliditetom na međunarodnom nacionalnom, regionalnom i lokalnom nivou.

Član 30.

Učešće u kulturnom životu, rekreaciji, aktivnostima u slobodno vreme i sportu

1. Države strane ugovornice priznaju pravo osobama sa invaliditetom da ravnopravno sa drugima učestvuju u kulturnom životu i predužeće sve odgovarajuće mere kako bi obezbedile da osobe sa invaliditetom:

- (a) imaju pristup materijalima kulturnog sadržaja u oblicima koji su im pristupačni;
- (b) imaju pristup televizijskim programima, filmovima, pozorištu i drugim kulturnim aktivnostima u oblicima koji su im pristupačni;
- (c) imaju pristup mestima za izvođenje predstava ili pružanje usluga kulturnog sadržaja, kao što su pozorišta, muzeji, bioskopi, biblioteke i turističke agencije i, po mogućnosti, pristup spomenicima i znamenostima od nacionalnog kulturnog značaja.

2. Države strane ugovornice će preduzimati odgovarajuće mere kako bi omogućile da osobe sa invaliditetom imaju mogućnost da razvijaju i iskoriste svoje kreativne, umetničke i intelektualne potencijale, ne samo za svoje potrebe, već i za obogaćivanje društva.

3. Države strane ugovornice će preduzeti odgovarajuće korake, u skladu s međunarodnim pravom, kako bi obezbedile da zakoni kojima se štite prava na intelektualnu svojinu ne predstavljaju neopravданu ili diskriminatorsku prepreku za pristup osobama sa invaliditetom materijalima kulturnog sadržaja.

4. Osobe sa invaliditetom imaju pravo, ravnopravno sa drugima, na priznavanje i podršku njihovom specifičnom kulturnom i jezičkom identitetu, uključujući znakovni jezik i kulturu osoba oštećenog sluha.

5. Da bi se osobama sa invaliditetom omogućilo da ravnopravno sa drugima učestviju u rekreativnim i sportskim aktivnostima, kao i onima u slobodno vreme, države strane ugovornice će preduzeti odgovarajuće mere kako bi:

- (a) podstakle i unapredile učešće osoba sa invaliditetom, u najvećoj mogućoj meri, u vodećim sportskim aktivnostima na svim nivoima;
- (b) obezbedile da osobe sa invaliditetom imaju mogućnost da organizuju, razvijaju i učestvuju u specifičnim sportskim i rekreativnim aktivnostima.

- ma vezanim za invaliditet, i u tom cilju će podsticati obezbeđivanje, ravnopravno sa drugima, odgovarajuće nastave, treninga i sredstava;
- (c) obezbedile da osobe sa invaliditetom imaju pristup sportskim, rekreativnim i turističkim događajima;
 - (d) obezbedile da deca sa invaliditetom imaju ravnopravan pristup sa ostalom decom u učeštu u igri, rekreaciji i aktivnostima u slobodno vreme, kao i sportskim aktivnostima, uključujući i one aktivnosti u okviru škole;
 - (e) obezbedile da osobe sa invaliditetom imaju pristup uslugama onih koji su uključeni u organizaciju rekreativnih, turističkih aktivnosti kao i aktivnosti u slobodno vreme i sportskih aktivnosti.

Član 31.

Statistika i prikupljanje podataka

1. Države strane ugovornice se obavezuju da prikupljaju odgovarajuće informacije, uključujući statističke podatke i podatke na osnovu istraživanja, koji im omogućuju formulisanje i sprovođenje politika u vezi s primenom ove Konvencije. Proces prikupljanja i čuvanja ovih informacija će:

- (a) biti u skladu sa pravno utvrđenim garancijama, uključujući zakonodavstvo o zaštiti podataka, za obezbeđenje poverljivosti i poštovanja privatnosti osoba sa invaliditetom;
- (b) biti u skladu sa međunarodno prihvaćenim normama za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda i etičkih načela prilikom prikupljanja i korišćenja statistike.

2. Informacije koje su prikupljene u skladu sa ovim članom će se distribuirati, gde je to pogodno, i koristiti kako bi se omogućila procena ispunjavanja obaveza država strana ugovornica iz ove Konvencije i kako bi se identifikovale i rešavale prepreke s kojima se suočavaju osobe sa invaliditetom u ostvarivanju svojih prava.

3. Države strane ugovornice preuzimaju odgovornost za distribuciju ovih statističkih podataka i obezbeđuju njihovu dostupnost osobama sa invaliditetom i drugima.

Član 32.

Međunarodna saradnja

1. Države strane ugovornice priznaju značaj međunarodne saradnje i njenog unapređivanja u podršci nacionalnim naporima za ostvarenje svrhe i ciljeva ove Konvencije, i preduzimaće odgovarajuće i efikasne mere u tom pogledu, između dve ili više država i, gde je to pogodno, u saradnji sa odgovarajućim međunarodnim i regionalnim organizacijama i civilnim društvom, posebno organizacijama osoba sa invaliditetom. Te mere bi mogle obuhvatiti, između ostalog, sledeće:

- (a) da obezbede da u međunarodnu saradnju, uključujući međunarodne programe za razvoj, budu uključene osobe sa invaliditetom i da im ona bude dostupna;
- (b) olakšavanje i podržavanje izgradnje kapaciteta, uključujući putem razmene i podele informacija, iskustava, programa obuke i najbolje prakse;
- (c) olakšavanje saradnje u oblasti istraživanja i pristupa naučnom i tehničkom znanju;
- (d) pružanje, gde je to pogodno, tehničke i ekonomske pomoći, uključujući i olakšavanje pristupa i zajedničko korišćenje dostupnih tehnologija i onih za pomoć, kao i putem transfera tehnologija.

2. Odredbe ovog člana ne idu na uštrb obaveza svake države strane ugovornice koje se tiču ispunjavanja njenih obaveza iz ove Konvencije.

Član 33.

Nacionalna primena i praćenje

1. Države strane ugovornice će odrediti, u skladu sa svojim sistemom organizacije, jedno ili više tela u okviru svoje vlade za pitanja koja se odnose na primenu ove Konvencije, i razmotriće sa dužnom pažnjom mogućnost uspostavljanja ili određivanja koordinacionog mehanizma u okviru vlade radi lakšeg preduzimanja odgovarajuće akcije u različitim sektorima i na različitim nivoima.

2. Države strane ugovornice će, u skladu sa svojim pravnim i upravnim sistemima, održavati, jačati, odrediti ili uspostaviti u okviru odnosne države strane ugovornice, okvir, uključujući jedan ili više nezavisnih mehanizama, po potrebi, za unapređivanje, zaštitu i praćenje primene ove Konvencije. Pri određivanju ili uspostavljanju takvog mehanizma, države strane ugovornice će uzeti u obzir načela koja se odnose na status i funkcionisanje nacionalnih institucija za zaštitu i unapređivanje ljudskih prava.

3. Civilno društvo, posebno osobe sa invaliditetom i njihove organizacije koje ih zastupaju, biće uključeni u proces praćenja primene i potpuno će u njemu učestvovati.

Član 34.

Komitet za prava osoba sa invaliditetom

1. Biće osnovan Komitet za prava osoba sa invaliditetom (dalje u tekstu „Komitet“) koji će obavljati funkcije predviđene dalje u ovom tekstu.

2. U vreme stupanja ove Konvencije na snagu, Komitet će sačinjavati dvanest eksperata. Nakon dodatnih šezdeset ratifikacija ili pristupanja Konvenciji, članstvo u Komitetu će se povećati za šest članova, dostižući maksimalan broj od osamnaest članova.

3. Članovi Komiteta će delovati u ličnom svojstvu i posedovaće visoke moralne kvalitete i priznatu stručnost i iskustvo u oblasti koju pokriva ova Konvencija. Prilikom imenovanja svojih kandidata, države strane ugovornice

se pozivaju da sa dužnom pažnjom razmotre odredbu iz člana 4. tačka 3. ove Konvencije.

4. Države strane ugovornice će birati članove Komiteta vodeći računa o ravnopravnoj geografskoj zastupljenosti, zastupljenosti različitih oblika civilizacije i najvažnijih pravnih sistema, uravnoteženoj zastupljenosti polova i učešću eksperata sa invaliditetom.

5. Članovi Komiteta će se birati tajnim glasanjem sa liste lica koja su države strane ugovornice imenovale iz redova svojih državljana na sastancima Konferencije država strana ugovornica. Na tim sastancima, na kojima će dve trećine država strana ugovornica predstavljati kvorum, lica izabrana u Komitet predstavljaće ona lica koja dobiju najveći broj glasova i absolutnu većinu glasova predstavnika država strana ugovornica koji su prisutni i koji glasaju.

6. Prvi izbori će se održati najkasnije šest meseci nakon datuma stupanja ove Konvencije na snagu. Najmanje četiri meseca pre datuma svakog pojedinačnog izbora, generalni sekretar UN uputiće pismo državama stranama ugovornicama pozivajući ih da dostave svoje nominacije u roku od dva meseca. Generalni sekretar će potom pripremiti listu po abecednom redu svih lica koja su na ovaj način nominovana, navodeći države strane ugovornice koje su ih nominovale i dostaviće je državama stranama ugovornicama ove Konvencije.

7. Članovi Komiteta biraju se na period od četiri godine i mogu biti samo još jednom izabrani. Međutim, šestorici članova koji su izabrani na prvim izborima mandat ističe po isteku dve godine; odmah nakon prvih izbora, imena ove šestorice članova bira žrebom predsedavajući sastanka spomenutog u tački 5. ovog člana.

8. Izbor šestorice dodatnih članova Komiteta održaće se tokom redovnih izbora u skladu sa odgovarajućim odredbama ovog člana.

9. Ukoliko član Komiteta umre ili podnese ostavku ili izjavi da iz bilo kojeg drugog razloga ne može više da obavlja svoje dužnosti, država strana ugovornica koja je imenovala tog člana imenovaće drugog eksperta koji ima kvalifikacije i ispunjava zahteve iznete u odgovarajućim odredbama ovog člana, koji će služiti u tom svojstvu do kraja mandata.

10. Komitet će utvrditi svoj poslovnik o radu.

11. Generalni sekretar UN će obezbediti potrebno osoblje i sredstva za efikasno obavljanje funkcija Komiteta na osnovu ove Konvencije, i sazvaće njegov prvi sastanak.

12. Uz odobrenje Generalne skupštine UN, članovi Komiteta osnovanog prema ovog Konvenciji, dobijaće platu iz sredstava UN pod onim uslovima i modalitetima koje utvrdi Skupština, imajući u vidu značaj odgovornosti Komiteta.

13. Članovi Komiteta imaće pravo na olakšice, privilegije i imunitete koje uživaju eksperti u misiji UN kako je utvrđeno u odgovarajućim odeljcima Konvencije o privilegijama i imunitetima UN.

Član 35.

Izveštaji država strana ugovornica

1. Svaka država strana ugovornica će dostavljati Komitetu, preko generalnog sekretara UN, sveobuhvatni izveštaj o merama koje su preduzete u cilju izvršavanja njenih obaveza iz ove Konvencije, kao i o napretku koji je u tom pogledu ostvaren, u roku od dve godine nakon stupanja ove Konvencije na snagu za odnosnu državu stranu ugovornicu.

2. Nakon toga, države strane ugovornice će podnosići naredne izveštaje najmanje jednom svake četiri godine i posle toga kad god to Komitet zatraži.

3. Komitet će odlučivati o smernicama koje treba da se primenjuju na sadržaj izveštaja.

4. Država strana ugovornica koja je podnela prvi sveobuhvatan izveštaj Komitetu ne treba da u svojim sledećim izveštajima ponavlja informacije koje je prethodno iznела. Prilikom pripreme izveštaja za Komitet, države strane ugovornice se pozivaju da razmotre mogućnost da to čine u okviru otvorenog i transparentnog procesa i da sa dužnom pažnjom uzmu u obzir odredbu sadržanu u članu 4, tačka 3. ove Konvencije.

5. Izveštaji mogu da ukažu na faktore i teškoće koji utiču na stepen ispunjavanja obaveza iz ove Konvencije.

Član 36.

Razmatranje izveštaja

1. Komitet će razmotriti svaki izveštaj i dati onakve sugestije i opšte preporuke u vezi sa izveštajem koje može smatrati odgovarajućim i proslediti ih odnosnoj državi strani ugovornici. Država strana ugovornica može da odgovori Komitetu bilo kojom informacijom po svom izboru. Komitet može zatražiti dodatne informacije od država strana ugovornica koje su relevantne za primenu ove Konvencije.

2. Ukoliko država strana ugovornica znatno kasni s podnošenjem izveštaja, Komitet može obavestiti odnosnu državu stranu ugovornicu o potrebi razmatranja primene ove Konvencije u toj državi strani ugovornici, na osnovu pouzdanih informacija kojima Komitet raspolaže, ukoliko odnosni izveštaj ne bude podnet u roku od tri meseca nakon tog obaveštenja. Komitet će pozvati odnosnu državu stranu ugovornicu da učestvuje u tom razmatranju. Ukoliko država strana ugovornica odgovori podnošenjem odnosnog izveštaja, prime-ujuju se odredbe tačke 1. ovog člana.

3. Generalni sekretar UN nacija staviće te izveštaje na raspolaganje svim državama stranama ugovornicama.

4. Države strane ugovornice staviće svoje izveštaje na raspolaganje širokoj javnosti u svojoj zemlji i omogućiće pristup sugestijama i opštim preporukama koje se odnose na ove izveštaje.

5. Komitet će, ukoliko to smatra primerenim, dostaviti specijalizovanim agencijama, fondovima i programima UN i drugim nadležnim telima, izveštaje drža-

va strana ugovornica kako bi se izašlo u susret zahtevu ili upozorenju o potrebi dobijanja tehničkog saveta ili pomoći koje oni sadrže, zajedno sa primedbama i preporukama Komiteta, ukoliko ih bude, vezanim za te zahteve ili upozorenja.

Član 37.

Saradnja država strana ugovornica i Komiteta

1. Svaka država strana ugovornica će sarađivati s Komitetom i pomagati njegovim članovima u ispunjavanju njihovog mandata.

2. U svom odnosu sa državama stranama ugovornicama Komitet će sa dužnom pažnjom razmatrati puteve i načine za povećanje nacionalnih kapaciteta za primenu ove Konvencije, uključujući i putem međunarodne saradnje.

Član 38.

Odnos Komiteta sa ostalim telima

U cilju jačanja efikasne primene ove Konvencije i podsticanja međunarodne saradnje u oblasti koju pokriva ova Konvencija:

(a) specijalizovane agencije i drugi organi UN imaju pravo da budu zastupljeni prilikom razmatranja primene onih odredaba ove Konvencije koje spadaju u delokrug njihovog mandata. Komitet može pozvati specijalizovane agencije i druga nadležna tela koje može smatrati odgovarajućim da daju ekspertski savet o primeni ove Konvencije u oblastima koje spadaju u okvir njihovih odnosnih mandata. Komitet može pozvati specijalizovane agencije i druge organe UN da podnesu izveštaje o primeni ove Konvencije u oblastima koje spadaju u okvir njihovih aktivnosti.

(b) Komitet će se prilikom vršenja svog mandata konsultovati, ukoliko je to potrebno, sa drugim relevantnim telima ustanovljenim na osnovu međunarodnih ugovora o ljudskim pravima, kako bi se obezbedila doslednost njihovih odnosnih smernica, sugestija i opštih preporuka u izveštaju i kako bi se izbeglo dupliranje i poklapanje u vršenju njihovih funkcija.

Član 39.

Izveštaj Komiteta

Komitet podnosi izveštaj svake dve godine Generalnoj skupštini i Ekonomskom i socijalnom savetu o svojim aktivnostima i može davati sugestije i opšte preporuke koje se zasnivaju na razmatranju izveštaja i informacija koje je dobio od država strana ugovornica. Te sugestije i opšte preporuke se uključuju u izveštaj Komiteta zajedno s komentarima, ukoliko ih ima, država strana ugovornica.

Član 40.

Konferencija država strana ugovornica

1. Države strane ugovornice se redovno sastaju na Konferenciji država

strana ugovornica radi razmatranja bilo kojeg pitanja u vezi s primenom ove Konvencije.

2. Najkasnije šest meseci nakon stupanja ove Konvencije na snagu, generalni sekretar UN saziva Konferenciju država strana ugovornica. Naredne sastanke generalni sekretar saziva svake dve godine ili na osnovu odluke Konferencije država strana ugovornica.

Član 41.

Depozitar

Generalni sekretar UN je depozitar ove Konvencije.

Član 42.

Potpisivanje

Ova Konvencija je otvorena za potpisivanje svim državama stranama ugovornicama i organizacijama za regionalne integracije počev od 30. marta 2007. godine, u sedištu UN u Njujorku.

Član 43.

Obavezna saglasnost

Ova Konvencija podleže ratifikaciji država potpisnica i zvaničnoj potvrди organizacija za regionalne integracije potpisnica iste. Konvencija je otvorena za pristupanje bilo koje države ili organizacije za regionalne integracije, koje nisu potpisale ovu Konvenciju.

Član 44.

Organizacije za regionalne integracije

1. „Organizacija za regionalne integracije“ označava bilo koju organizaciju koju uspostave suverene države određenog regiona, na koju su njene države članice prenеле nadležnost u vezi s pitanjima koja su predmet ove Konvencije. Te organizacije će, u svojim instrumentima o zvaničnom potvrđivanju ili pristupanju, navesti stepen svojih nadležnosti u vezi s pitanjima kojima se bavi ova Konvencija. One će naknadno obavestiti depozitara o bilo kojoj značajnoj izmeni stepena svojih nadležnosti.

2. Pozivanje na „države strane ugovornice“ u ovoj Konvenciji odnosi se i na ove organizacije u granicama njihovih nadležnosti.

3. Za svrhe člana 45, tačka 1. i člana 47, tačke 2. i 3. ove Konvencije, bilo koji instrument koji je deponovala neka organizacija za regionalne integracije neće se uzimati u obzir.

4. Organizacije za regionalne integracije mogu, kad je reč o pitanjima iz njihove nadležnosti, koristiti svoje pravo da glasaju na Konferenciji država strana ugovornica, pri čemu je broj glasova jednak broju njihovih država članica koje su strane ugovornice ove Konvencije. Takva organizacija neće kori-

stiti svoje pravo da glasa ukoliko bilo koja od njenih država članica ostvaruje svoje pravo i obratno.

Član 45. Stupanje na snagu

1. Ova Konvencija stupa na snagu tridesetog dana nakon deponovanja dvadesetog instrumenta o ratifikaciji ili pristupanju.
2. Za svaku državu ili organizaciju za regionalne integracije, ratifikovanje, zvanično potvrđivanje ili pristupanje ovoj Konvenciji nakon deponovanja dvadesetog takvog instrumenta, ova Konvencija stupa na snagu tridesetog dana nakon deponovanja takvog njenog instrumenta.

Član 46. Rezerve

1. Rezerve koje su nespojive s predmetom i svrhom ove Konvencije nisu dopuštene.
2. Rezerve se mogu povući u svako doba.

Član 47. Izmene i dopune

1. Svaka država strana ugovornica može predložiti izmenu i dopunu ove Konvencije i dostaviti je generalnom sekretaru UN. Generalni sekretar obaveštava države strane ugovornice o svakoj predloženoj izmeni i dopuni s molbom da ga izveste da li su za održavanje konferencije država strana ugovornica na kojoj bi se razmatrali ovi predlozi i donosile odluke o njima. U slučaju da se u roku od četiri meseca od datuma takvog obaveštenja, najmanje jedna trećina države strane ugovornica izjasni za takvu konferenciju, generalni sekretar će sazvati konferenciju pod pokroviteljstvom UN. Svaku izmenu i dopunu koju usvoji dvotrećinska većina država strana ugovornica koje su prisutne i koje glasaju generalni sekretar dostavlja Generalnoj skupštini UN na odobrenje, a potom svim državama stranama ugovornicama na prihvatanje.

2. Svaka izmena i dopuna usvojena i odobrena u skladu s tačkom 1. ovog člana stupa na snagu tridesetog dana pošto broj instrumenata o prihvatanju koji su deponovani dostigne broj od dve trećine država strana ugovornica na dan usvajanja te izmene i dopune. Nakon toga, izmena i dopuna stupa na snagu za svaku državu stranu ugovornicu pojedinačno tridesetog dana nakon deponovanja njenog instrumenta o prihvatanju. Izmena i dopuna obavezuje samo one države strane ugovornice koje su je prihvatile.

3. Ukoliko Konferencija država strana ugovornica tako odluči konsensuom, izmena i dopuna koja je usvojena i odobrena u skladu sa tačkom 1. ovog člana koja se odnosi isključivo na članove 34, 38, 39. i 40. stupa na snagu za sve države strane ugovornice tridesetog dana nakon što broj deponovanih

instrumenata o prihvatanju dostigne dve trećine od broja država strana ugovornica na dan usvajanja te izmene i dopune.

Član 48. Otkazivanje

Država strana ugovornica može otkazati ovu Konvenciju pismenim obaveštenjem upućenim generalnom sekretaru UN. Otkazivanje stupa na snagu po isteku godine dana nakon datuma prijema obaveštenja od strane generalnog sekretara.

Član 49. Pristupačan format

Tekst ove Konvencije na raspolaganju je u pristupačnim formatima.

Član 50. Verodostojnost teksta

Tekstovi ove Konvencije na arapskom, kineskom, engleskom, francuskom, ruskom i španskom jeziku jednak su verodostojni.

U POTVRDU ČEGA su dole potpisani opunomoćeni predstavnici, propisno ovlašćeni od strane svojih odnosnih vlada, potpisali ovu Konvenciju.

Prilog II

Opcioni protokol uz Konvenciju o pravima osoba sa invaliditetom

Države članice ovog Protokola su se dogovorile o sledećem:

Član 1.

1. Država članica ovog Protokola („država članica“) priznaje nadležnost Komiteta za prava osoba sa invaliditetom („Komitet“) da prima i razmatra predstavke podnete od strane pojedinaca ili grupe pojedinaca, ili u njihovo ime, koji potпадaju pod njenu jurisdikciju, koji tvrde da su žrtve povrede odredaba Konvencije od strane te države članice.

2. Komitet ne prima predstavku ukoliko se ona ne odnosi na državu stranu ugovornicu Konvencije koja nije članica ovog Protokola.

Član 2.

Komitet smatra predstavku neprihvatljivom kada:

(a) je predstavka anonimna;

- (b) predstavka predstavlja zloupotrebu prava podnošenja takvih predstavki ili kada ona nije u skladu sa odredbama Konvencije;
- (c) je Komitet već razmatrao isto pitanje ili je razmatrano ili se razmatra po nekoj drugoj proceduri međunarodnog istrage ili rešenja;
- (d) nisu iscrpljeni svi raspoloživi domaći pravni lekovi. To neće predstavljati pravilo u slučaju kada se zahtev za pravnim lekom neopravданo prolongira ili kada je malo verovatno da će doneti efikasno rešenje;
- (e) je ona očigledno neosnovana ili nedovoljno potkrepljena; ili kada
- (f) su se činjenice koje su predmet predstavke desile pre stupanja ovog Protokola na snagu za odnosnu državu članicu osim ukoliko te činjenice traju i nakon tog datuma.

Član 3.

U zavisnosti od odredaba člana 2. ovog Protokola, Komitet upoznaje državu članicu sa svim predstavkama koje su mu dostavljene u poverenju. U roku od šest meseci, država koja je primila predstavke dostavlja Komitetu pismeno obrazloženje ili izjave kojima se razjašnjava pitanje i pravni lek, ukoliko postoji, koji je eventualno ta država preduzela.

Član 4.

1. U svako doba nakon prijema neke predstavke, a pre donošenja odluke o meritumu, Komitet može proslediti odnosnoj državi članici radi njenog hitnog razmatranja zahtev da ta država članica preduzme takve privremene mere koje mogu biti potrebne kako bi se izbeglo nanošenje moguće nenadoknadive štete licu ili licima koji su žrtve navodnog kršenja.

2. Kada Komitet iskoristi svoje diskreciono pravo shodno tački 1. ovog člana, to ne podrazumeva da je doneo odluku o dopustivosti ili o meritumu predstavke.

Član 5.

Prilikom razmatranja predstavki shodno ovom Protokolu Komitet će držati zatvorene sastanke. Nakon ispitivanja predstavke, Komitet upućuje svoje sugestije i preporuke, ukoliko ih bude, odnosnoj državi članici kao i podnosiocu predstavke.

Član 6.

1. Ukoliko Komitet primi pouzdane informacije koje ukazuju na ozbiljne i sistematske povrede prava navedenih u Konvenciji od strane države članice, Komitet poziva tu državu članicu da sarađuje u proveri tih informacija i u tom cilju dostavi primedbe u vezi sa odnosnom informacijom.

2. Uzimajući u obzir bilo koja zapažanja koju odnosna država članica eventualno podnese, kao i bilo koju drugu pouzdanu informaciju koja joj je dostu-

pna, Komitet može odrediti jednog ili više svojih članova da sprovedu istragu i da hitno podnesu izveštaj Komitetu. Gde je to opravdano i uz saglasnost države članice, istraga može uključiti i posetu njenoj teritoriji.

3. Nakon razmatranja nalaza takve istrage, Komitet dostavlja te nalaze odnosnoj državi članici zajedno sa komentarima i preporukama.

4. Država članica, nakon šest meseci od prijema nalaza, komentara i preporuka koje je dostavio Komitet, dostavlja svoje primedbe Komitetu.

5. Sproveđenje ovakve istrage je poverljive prirode i saradnja države članice se traži u svim fazama postupka.

Član 7.

1. Komitet može pozvati odnosnu državu članicu da u svoj izveštaj uključi, na osnovu člana 35. Konvencije, podatke o eventualnim merama preduzetim u odgovoru na istragu koja je sprovedena shodno članu 6 ovog Protokola.

2. Komitet može, po potrebi, po isteku perioda od šest meseci spomenutog u članu 6, tačka 4. pozvati odnosnu državu članicu da ga informiše o merama koje su preduzete kao odgovor na takvu istragu.

Član 8.

Svaka država članica može, prilikom potpisivanja ili ratifikacije ovog Protokola ili pristupanja Protokolu, izjaviti da ne priznaje nadležnost Komiteta predviđenu u članovima 6. i 7.

Član 9.

Depozitar ovog Protokola je generalni sekretar UN.

Član 10.

Ovaj Protokol je otvoren za potpisivanje državama i organizacijama za regionalne integracije potpisnicama Konvencije počev od 30. marta 2007. godine, u sedištu UN u Njujorku.

Član 11.

Ovaj Protokol podleže ratifikaciji država potpisnica ovog Protokola koje su ratifikovale Konvenciju ili su joj pristupile. Protokol podleže zvaničnom potvrđivanju od strane organizacija za regionalne integracije potpisnica Protokola koje su zvanično potvrdile Konvenciju ili su joj pristupile. Protokol je otvoren za pristupanje bilo kojoj državi ili organizaciji za regionalne integracije koja je ratifikovala, zvanično potvrdila Konvenciju ili joj pristupila, a koja nije potpisala Protokol.

Član 12.

1. „Organizacija za regionalne integracije“ označava organizaciju koju su osnovale suverene države određenog regiona, na koju su države članice pre-

nele nadležnost u vezi s pitanjima koja su predmet ove Konvencije i ovog Protokola. Takve organizacije su dužne da u svojim instrumentima o zvaničnom potvrđivanju ili pristupanju, navedu stepen svojih nadležnosti u vezi s pitanjima kojima se bavi ova Konvencija i ovaj Protokol. One naknadno obaveštavaju depozitara o eventualnoj znatnijoj izmeni stepena svojih nadležnosti.

2. Pominjanje „država članica“ u ovom Portokolu odnosi se i na ove organizacije u granicama njihove nadležnosti.

3. Za svrhe člana 13, tačka 1. i člana 15, tačka 2. ovog Protokola, bilo koji instrument koji je deponovala neka organizacija za regionalne integracije neće se uzimati u obzir.

4. Organizacije za regionalne integracije mogu, u vezi sa pitanjima iz njihove nadležnosti, koristiti svoje pravo da glasaju na sastanicma država članica, čiji je broj glasova jednak broju njihovih država članica koje su članice ovog Protokola. Takva organizacija neće koristiti svoje pravo da glasa ukoliko bilo koja od njenih država članica koristi svoje pravo i obratno.

Član 13.

1. U zavisnosti od stupanja Konvencije na snagu, ovaj Protokol stupa na snagu tridesetog dana nakon deponovanja desetog instrumenta o ratifikaciji ili pristupanju.

2. Za svaku državu ili organizaciju za regionalne integracije, koja ratificuje, zvanično potvrdi ovaj Protokol ili mu pristupi nakon deponovanja desetog takvog instrumenta, ovaj Protokol stupa na snagu tridesetog dana nakon deponovanja njenog vlastitog takvog instrumenta.

Član 14.

1. Rezerve koje nisu u skladu sa predmetom i svrhom ovog Protokola nisu dopuštene.

2. Rezerve se mogu povući u svako doba.

Član 15.

1. Svaka država članica može predložiti izmenu i dopunu ovog Protokola i dostaviti je generalnom sekretaru UN. Generalni sekretar obaveštava države članice o svakoj predloženoj izmeni i dopuni s molbom da bude obavešten da li su za održavanje sastanka država članica na kojem bi se razmatrali ovi predlozi i odlučivalo o njima. U slučaju da se u roku od četiri meseca od datuma takvog obaveštenja, najmanje jedna trećina država članica izjasni za takav sastanak, generalni sekretar će sazvati takav sastanak pod pokroviteljstvom UN. Svaka eventualna izmena i dopuna koja bude usvojena dvotrećinskom većinom glasova država članica koje su prisutne i koje glasaju dostavlja se generalnom sekretaru Generalne skupštine UN na odobrenje, a potom svim državama članicama radi prihvatanja.

2. Izmena i dopuna koja je usvojena i odobrena u skladu s tačkom 1. ovog člana stupa na snagu tridesetog dana nakon što broj deponovanih instrumenata o prihvatanju dostigne broj od dve trećine država članica na dan usvajanja te izmene i dopune. Nakon troga, izmena i dopuna stupa na snagu za svaku državu članicu pojedinačno tridesetog dana nakon deponovanja njenog instrumenta o prihvatanju. Izmena i dopuna obavezuje samo one države članice koje su je prihvatile.

Član 16.

Država članica može otkazati ovaj Protokol pismenim obaveštenjem upućenim generalnom sekretaru UN. Otkaz stupa na snagu po isteku godine dana nakon datuma prijema obaveštenja od strane generalnog sekretara.

Član 17.

Tekst ovog Protokola biće na raspolaganju u pristupačnim formatima.

Član 18.

Tekstovi ovog Protokola na arapskom, kineskom, engleskom, francuskom, ruskom i španskom jeziku jednak su verodostojni.

U POTVRDU ČEGA su dolepotpisani opunomoćeni predstavnici, propisno ovlašćeni od strane svojih odnosnih vlada, potpisali ovaj Protokol.

